

นุรัลอิมานและกระบวนการ สร้างชุมชนมุสลิม ในพหุสังคมอีสาน¹

Nur-Al-Iman Islamic Mosque
Community and The Construction of
Muslim Community in the Pluralistic
Society of Isan.

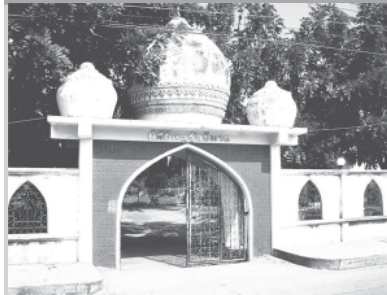
จิรศักดิ์ โสแสน
เยาวลักษณ์ อภิชาติวัลลภ
มณีมัย ทองอยู่
Jeerasak Sohsan
Yaowalak Apichatvullop
Maniemai Thongyou

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเชิงคุณภาพนี้เขียนขึ้นเพื่อศึกษากระบวนการสร้างชุมชนของชาวไทยมุสลิมอีสานท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมและเพื่อศึกษาการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทยมุสลิมอีสานกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ ในภาคอีสาน โดยใช้พื้นที่ชุมชนมุสลิมมัสยิดนุรัลอิมาน ต.ระแงง อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ เป็นพื้นที่วิจัยชุมชนมุสลิมในภาคอีสาน

ผลการวิจัยพบว่า กระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมในพหุสังคมอีสานถูกสร้างขึ้นด้วยกลไกสำคัญต่างๆ ประกอบ

¹ บทความนี้เรียบเรียงขึ้นจากวิทยานิพนธ์ชื่อ “กระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมในพหุสังคมอีสาน” ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ.2550 ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากศูนย์วิจัยพหุสังคมสังคมกลุ่มน้ำโขง คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ด้วยกัน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่ง คือ การสร้างคุณค่าและความศรัทธาร่วมกัน โดยผ่านการใช้หลักคำสอนทางศาสนาอิสลาม บทบาทของมัสยิด รวมทั้งบทบาทของสุสานมุสลิมหรือกูบур ซึ่งกลไกเหล่านี้ได้นำมาสู่การรวมกลุ่มของชุมชนมุสลิมบนพื้นฐานความศรัทธาร่วมกัน ส่วนที่สอง การสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม เป็นส่วนที่ถูกสร้างขึ้นผ่านภาพลักษณ์ทางกายภาพ เพื่อให้ความเป็นมุสลิมมีความเด่นชัด และส่วนสุดท้าย การธำรงรักษาและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนมุสลิม นอกจากนั้น ในส่วนของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมุสลิมกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ ซึ่งการวิจัยพบว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมุสลิมกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ สามารถแบ่งได้เป็น 3 ด้าน กล่าวคือ 1) ด้านเศรษฐกิจ 2) ด้านการเมือง การปกครอง 3) ด้านสังคม ศาสนา วัฒนธรรม

อย่างไรก็ดี การศึกษายังพบว่า ชุมชนมุสลิมกับชุมชนต่างวัฒนธรรมอื่นๆ จะยังมีเส้นแบ่งทางชุมชนอยู่บ้าง ซึ่งเส้นแบ่งนี้มักจะเกิดจากปัจจัยทางศาสนาเป็นตัวตั้ง แต่กระนั้น การวิจัยพบว่า การรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวมุสลิมและชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ ยังเกิดขึ้นได้โดยผ่านการเคารพและการยอมรับในความแตกต่างทางความเชื่อ การช่วยเหลือ อุปถัมภ์ค้ำจุนต่อกัน การรู้จักคุ้นเคยกัน ความเป็นเครือญาติ การประนีประนอมและการอดกลั้นต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผลกระทบทางการเมืองท้องถิ่น การใช้ภาษาไทยกลาง และภาษาศีขรภูมิในการสื่อสาร ตลอดจนการเคารพในขอบเขตของการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาและสังคม

Abstract

The purposes of this qualitative research were to study the construction of the Muslim community in the pluralistic society of Isan, and to study the interaction between a Thai-Isan Muslim community and other cultural groups in the region. The study focused on the Nur-Al-Iman Islamic Mosque community in Rangang sub-district, Srikhoraphoom district, Surin province.

The findings are as follows. The construction of the Muslim community in the pluralistic society of Isan has been carried out by several important mechanisms. The first is the construction of common values and faith, which is done through Islamic principles, and the roles of the mosque and the cemetery or qubur. This mechanism brings together Muslims through a shared faith. The second mechanism is the creation of Muslim identity. Muslim identity is constructed through physical appearance. (especially for women dressing) The final mechanism for constructing the Muslim community is maintaining and strengthening the community.

With regard to Muslim interrelations with non-Muslim communities, the study found three types: 1) economic, 2) political, and 3) social, religious, and cultural.

There is, however, a gap between Muslim communities and non-Muslim communities that occurs primarily from religious issues. Nevertheless, the relationships between Muslim and non-Muslim communities are maintained by mutual respect, acceptance and assistance, familiarization, kinship, compromise, political toleration, use of common languages such as Thai and dialects and understanding the boundaries and limitations of those with different faiths in the participation of religious and social activities.

1. เกริ่นนำ: เหตุที่ต้องศึกษากระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมในพหุสังคมอีสาน: เอกภาพภายใต้พหุภาพของสังคมไทยอีสาน

สังคมไทยเป็นพหุสังคมมีหลากหลายทางวัฒนธรรมดังเสาวนีย์ จิตต์หมวด (2531: 265-266) ได้อธิบายไว้ในหนังสือชื่อ “กลุ่มชาติพันธุ์: ชาวไทยมุสลิม” ซึ่งเป็นหนังสือภาษาไทยที่พอจะเป็นแหล่งอ้างอิงถึงความหมายทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมว่า ชาวไทยมุสลิมจัดเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชนกลุ่มน้อยที่มีความแตกต่างจากชนกลุ่มใหญ่ 5 ประการ คือ แตกต่างในด้านเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา ภาษา และขนบธรรมเนียมประเพณี และเนื่องจากอิสลามเป็นศาสนาที่แตกต่างจากศาสนาอื่นๆ มาก ถึงแม้ว่าในปัจจุบันปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งจะลดน้อยลงไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ภาพรวมของความแตกต่างยังคงเด่นชัด กล่าวได้ว่าเด่นชัดกว่ากลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ในสังคมไทย

ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างชาวไทยมุสลิมกับชาวไทยส่วนใหญ่ที่นับถือศาสนาพุทธ มีสาเหตุมาจากความเข้าใจไม่ดีพอในแง่มุมมองของศาสนาและวัฒนธรรม รัตติยา สาและ (2547: 7-8) กล่าวถึงเรื่องนี้ว่า ความไม่เข้าใจของผู้คนต่างศาสนาที่มีต่อวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมนั้นมีอยู่ไม่น้อย นอกจากนี้แล้ว ในกลุ่มชาวไทยมุสลิมด้วยกันเองยังพบว่าชาวไทยมุสลิมก็ยังคงมีความแตกต่างกันทางด้านแหล่งที่มาของบรรพบุรุษ ชาติพันธุ์ การปฏิบัติตามหลักศาสนาที่แตกต่างกัน รวมถึงในแง่ของการตีความเข้าใจในหลักคำสอนบางประการ อมรา พงศาพิชญ์ (2545: 174-

175) กล่าวสรุปถึงชาวไทยมุสลิมไว้ในหนังสือความหลากหลายทางวัฒนธรรม กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคมว่า หลายคนมองว่าชาวไทยมุสลิมเป็นชนมลายูที่อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทย แต่แท้ที่จริงแล้ว มีคนมุสลิมกระจัดกระจายอยู่ในหลายกลุ่มคือ กลุ่มที่มีบรรพบุรุษเป็นมลายูหรือมาเลย์ กลุ่มอาหรับเปอร์เซีย กลุ่มมุสลิมเชื้อสายชวา กลุ่มเชื้อสายจาม-เขมร กลุ่มที่มาจากเอเชียใต้ เช่น อินเดีย ปากีสถานและอัฟกานิสถาน รวมทั้งกลุ่มเชื้อสายจีนและจีนฮ่อมุสลิม กลุ่มที่มาจากประเทศบังคลาเทศ และพม่า เป็นต้น

ปัญหาความแตกต่างและกระบวนกรปรับตัวของชาวไทยมุสลิมอาจเห็นได้ชัดเจนในภาคอีสานของประเทศไทย กล่าวคือ ในภูมิภาคนี้ถึงแม้ว่าจะมีชาวไทยมุสลิมอาศัยอยู่ไม่มากเท่ากับภาคใต้ ภาคกลาง ภาคเหนือ แต่ชาวไทยมุสลิมในปัจจุบันที่อาศัยอยู่ในภาคอีสานต่างมีความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ พหุสมควร

ชาวไทยมุสลิมอีสานมีจำนวนประชากรน้อยมากเมื่อเทียบสัดส่วนของประชากรคนอีสานส่วนใหญ่ซึ่งนับถือพุทธศาสนา ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจประชากรมุสลิมในภาคอีสานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี ณ วันที่ 1 เมษายน 2543 มีจำนวน 18,069 คน² เป็นชาย 6,844 คน หญิง 11,225 คน (แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย, 2547 : 2) คำถามที่ตามมาก็คือ แล้วมุสลิมอีสานจะสามารถสร้างไว้ซึ่งความเป็นมุสลิมและมีกระบวนกรสร้างชุมชนมุสลิมของพวกเขาได้อย่างไร เพราะเมื่อศึกษาประวัติศาสตร์ของมุสลิมอีสานจะพบว่ามุสลิมอีสานกลุ่มแรกเป็นชาวปาตานจากประเทศปากีสถานปัจจุบันที่อพยพมาอาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้มาตั้งแต่หลังจากช่วงสงครามโลกครั้งที่หนึ่งเป็นต้นมา พร้อมกับสร้างทางรถไฟสายอีสานตอนล่างข้ามดงพระยาเย็น (นครราชสีมา-สุรินทร์-อุบลราชธานี) ในปี พ.ศ. 2443 (ค.ศ. 1900) (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2527: 85)

² ปัจจุบันจำนวนประชากรมุสลิมในประเทศไทยมักมีการกล่าวอ้างตัวเลขตั้งแต่ 6 ล้านคน 8 ล้านคน หรือ 10 ล้านคน แต่ในความเป็นจริงแล้วยังไม่มีองค์กรมุสลิมองค์กรใดในประเทศไทยได้ทำการสำรวจอย่างเป็นทางการ

จนกระทั่งถึงปัจจุบันที่มีมุสลิมเชื้อสายต่างๆ ได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสาน นับว่าเป็นเวลาหลายทศวรรษที่มุสลิมอีสานตั้งหลักแหล่งอยู่ในดินแดนอีสาน (ปรีดา ประพฤติชอบ, 2527: 3)

ในสภาพความเป็นจริง จะเห็นได้ว่าสภาพความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิมในภาคอีสานอาศัยอยู่ท่ามกลางสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของภาคอีสานประมาณร้อยละ 85 เป็นชาวไทยอีสาน (ไทย-ลาว) และกลุ่มภาษาที่จัดอยู่ในกลุ่มตระกูลไทย-ลาวอื่นๆ ที่ตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ในทุกจังหวัดของภูมิภาค มีมากกว่า 10 กลุ่ม นอกจากนี้ยังมีชาวไทยภาคกลางซึ่งเป็นข้าราชการและประชากรที่อพยพมาเพื่อประกอบอาชีพอยู่ตามตัวจังหวัดและเทศบาล(เดิมเรียกเขตสุขาภิบาล)ต่างๆ รวมกับคนจีน มุสลิม อินเดีย และญวน ซึ่งเป็นผู้อพยพและเกิดในประเทศไทย (ไพฑูรย์ มีกุล, 2533: 30) ลักษณะความหลากหลายของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่ต้องอาศัยอยู่ด้วยกันเช่นนี้ สามารถกล่าวได้ว่า ภาคอีสานหมายถึง สังคมที่เรียกว่า “พหุสังคม” มีพหุภาพคือ มีลักษณะหลากหลายในแง่สังคมวัฒนธรรมแต่ก็มีเอกภาพสูง

การที่ชุมชนชาวไทยมุสลิมอีสานได้ใช้ชีวิตร่วมกันกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ ในภาคอีสานมาเป็นเวลาหลายทศวรรษมาแล้ว ผนวกกับเหตุการณ์ปัจจุบันที่ส่งผลให้มุสลิมทั่วโลกและในประเทศไทยอาจถูกสังคมทั่วไปมองว่าเป็นชนวนแห่งปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น จนทำให้ภาพของสังคมมุสลิมเป็นสังคมที่น่ากลัว เป็นสังคมที่ไม่สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริงดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะอธิบายถึงการปฏิสัมพันธ์ของชาวไทยมุสลิมอีสานทั้งระดับปัจเจกและชุมชนกับพี่น้องต่างวัฒนธรรมท่ามกลางความเป็นพหุสังคมอีสาน และรวมทั้งพยายามทำความเข้าใจกับความหลากหลายของชาวไทยมุสลิมอีสานในด้านชาติพันธุ์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนการศึกษากระบวนการสร้างชุมชนของชาวไทยมุสลิมอีสานทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีในการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนชาวไทยมุสลิมกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ เพื่อสันติสุขของสังคมประเทศไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

2. ญูรัลอีมาน : สนามทตลองนักวิจัยหน้าใหม่ในการสะท้อน เอกภาพภายใต้พหุภาพของสังคมไทยอีสาน

ชุมชนมุสลิมญูรัลอีมาน ซึ่งตั้งอยู่ที่ เขตเทศบาล ต.ระแงง อ.ศีขรภูมิ จ.สุรินทร์ เป็นพื้นที่ที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาชุมชนมุสลิมในภาคอีสาน เนื่องจากว่า มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่มาเป็นเวลานานอีกทั้งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บนความเชื่อทางศาสนาที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน ซึ่งสังเกตได้จาก การมีศาสนาสถานที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน และมีความใกล้ชิดกันมาก กล่าวคือ มีมัสยิด วัด ศาลเจ้าจีน ศูนย์เผยแพร่ศาสนาคริสต์ (บ้านสันติสุข) ปราสาทขอม ในบริเวณที่แทบจะกล่าวได้ว่าเป็นพื้นที่เดียวกัน โดยที่ชุมชนนี้มีจุดเด่น คือ เป็นพื้นที่ที่กลุ่มมุสลิมรุ่นแรกๆ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานในภาคอีสาน ซึ่งสามารถมองเห็นพัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงได้ดี และปัจจุบันได้มีมุสลิมหลายเชื้อสายที่ได้อาศัยอยู่ในชุมชนแห่งนี้คือมุสลิมเชื้อสายปาตานี มุสลิมเชื้อสายมลายู มุสลิมเชื้อสายเบงกาลี (พม่า) มุสลิมพื้นเมืองเดิม (คนอีสานที่เข้ารับศาสนาอิสลามใหม่) นอกจากนี้ยังมีคนจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น มีการจัดงานวัน ซึ่งเป็นงานประจำปีของคนจีน การทำบุญในเทศกาลต่างๆ ของชาวพุทธ และการประกอบศาสนกิจที่สำคัญๆ ของกลุ่มชาวมุสลิม เป็นต้น

จึงสรุปได้ว่า ชุมชนแห่งนี้ถือเป็นพื้นที่ที่มีกลุ่มวัฒนธรรมหลากหลายอาศัยรวมตัวในเขตเดียวกันมาช้านานตั้งแต่กลุ่มชาวเขมร ชาวลาว ชาวญวน ชาวจีนและชาวมุสลิมแต่ก็เป็นสังคมมีเอกภาพสูง มีวิถีชีวิตร่วมกันอย่างสันติ

ในการนี้ ผู้วิจัยในฐานะนักวิจัยได้เข้าไปคลุกคลี สัมผัสชุมชนหลายครั้ง โดยใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ยิ่งไปกว่านั้น ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยผู้รู้ในส่วนต่างๆ และผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมญูรัลอีมานซึ่งในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลภาคสนาม คือ ตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. 2548 ถึง เมษายน พ.ศ. 2549 และช่วงที่สองเป็นการลงเก็บข้อมูลในระยะเวลาสั้นๆ ตามปรากฏการณ์สำคัญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน ตั้งแต่ ช่วงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2549 จนถึง เดือน

มีนาคม พ.ศ. 2550 นอกจากนี้ ข้อมูลบางส่วนได้มาจากการสัมภาษณ์งานชุมชนมุสลิมอีสานโดยส่วนตัวของผู้วิจัยเองที่ได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตมุสลิมอีสานกับองค์การพัฒนาเอกชนทั้งในระดับท้องถิ่นและองค์กรระหว่างประเทศเป็นเวลามากกว่า 7 ปี (พ.ศ. 2542- 2550)

3. ทบทวนวรรณกรรมเบื้องต้น : ตะเกียงส่องทางค้นหาคำตอบปลายอุโมงค์แห่งพหุสังคม

ในการสำรวจวรรณกรรมเบื้องต้นพบว่า งานวิจัยในสังคมไทยที่กล่าวถึง “พหุนิยม” โดยตรงนั้นอาจกล่าวได้ว่าการนำกรอบคิดทางพหุนิยมมาใช้ยังอยู่ในวงจำกัด แต่ถึงอย่างไร ก็มียานวิจัยที่อยู่ในข่ายของหลักการพหุนิยมอยู่ในจำนวนที่จะอ้างอิงได้อาทิงงานวิจัยเชิงประวัติศาสตร์เรื่องสังคมชาวมุสลิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของวิชาญ ชูช่วย (2533) ซึ่งถือว่าเป็นงานวิจัยเพียงชิ้นเดียวที่มีการศึกษาประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพทางสังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนบทบาททางสังคม เศรษฐกิจของชาวมุสลิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจากการวิจัยครั้งนี้พบว่า ชาวมุสลิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้เริ่มมีบทบาทต่อสังคมมากขึ้นทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม กล่าวคือด้านการเมือง มุสลิมได้รับความไว้วางใจจากประชาชนในภูมิภาคให้เป็นผู้นำชุมชนในตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน กำนันและบางคนเป็นถึงสมาชิกสภาเทศบาล สมาชิกสภาจังหวัด เป็นต้น ด้านเศรษฐกิจ มุสลิมสามารถผูกขาดตลาดการค้าโค กระบือในภูมิภาคและเป็นเจ้าของกิจการอื่นๆ เช่น กิจการรถทัวร์ โรงแรม เป็นต้น และด้านสังคม ชาวมุสลิมมีส่วนในการพัฒนาภูมิภาคในด้านต่างๆ เช่น การริเริ่มเปิดตลาดนัดโค กระบือ การส่งเสริมปศุสัตว์ เป็นต้น

งานวิจัยลักษณะพหุสังคมส่วนมากได้ทำการศึกษาวิจัยในชุมชนมุสลิมภาคใต้ โดยเฉพาะสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เช่น งานวิจัยของรัตติยา สาและ (2544) เรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างต่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ได้พยายามศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการ

ปฏิสัมพันธ์และการรวมขอมระหว่างผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามกับผู้นับถือพุทธศาสนา ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือ อลิสา หะสาเมาะ (2543) ได้ทำการศึกษา ความสำคัญในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนรือเสาะ จังหวัด นราธิวาส

อย่างไรก็ตาม ก็ยังพบงานวิจัยที่น่าสนใจในการศึกษาชุมชนมุสลิมในฐานะ ชนกลุ่มน้อยทางสังคมของมุสลิมทางภาคเหนือของไทย คือ วิทยานิพนธ์ระดับ ปริญญาเอกของ Suthep Soonthornpasuch (1977) เรื่อง “Islamic Identity in Chiangmai City: A Historical and Structural Comparison of Two Communities” ซึ่งทำการศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์และโครงสร้างทางสังคมของชุมชนมุสลิม ปากีสถานและมุสลิมยูนนานในจังหวัดเชียงใหม่พบว่า หลังจากการอพยพของมุสลิม ในปากีสถานและยูนนานในประเทศจีนเข้ามาอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ สมาชิกของ มุสลิมทั้งสองกลุ่มส่วนใหญ่ก็ได้แต่งงานกับผู้หญิงท้องถิ่นภาคเหนือและพวกเขาก็ได้มีการปรับตัว “แบบแสวงจุดร่วม สงวนจุดต่าง” เพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น แต่พวกเขาก็ยังคงรักษาความเชื่ออิสลามของตนไว้ได้ นอกจากนั้น การธำรงรักษาความเป็นมุสลิมของทั้งสองกลุ่มยังมีความเกี่ยวเนื่องในการรักษา ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองของพวกเขาอีกด้วย

4. นูร์ลือมาน : ดินแดนศรัทธา และตัวตนมุสลิมลุ่มแม่น้ำโขง

จากหลักฐานและคำบอกเล่าทำให้ผู้วิจัยทราบว่าบริเวณที่เป็นที่ตั้งของเขต เทศบาลตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน คือ พื้นที่ที่อดีตเป็น แหล่งชุมชนของมุสลิมรุ่นแรกๆที่อพยพเข้ามาอยู่ในดินแดนอีสานโดยเฉพาะกลุ่ม มุสลิมเชื้อสายปาตาน ความเป็นมาของมุสลิมคนแรกผู้วิจัยได้รับจากการสนทนากับคุณดรุณ ประธาน หรือชื่อที่ชาวบ้านที่นี่เรียกท่านว่า “พ่อกำนันดอกดิน” เพราะว่าท่านเคยเป็นกำนันคนแรกของมุสลิมและเป็นผู้ที่มีบทบาทค่อนข้างสูงใน การวางรากฐานทางการเมืองให้กับมุสลิมศีขรภูมิ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ครอบครัวของท่าน ต่างมีบทบาททางการเมืองเกือบจะทุกคน ตัวอย่างที่เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนคือ

ลูกสาวของท่านคือคุณฟารีดา(ประธาน)สุไลมานที่ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดสุรินทร์ เขต 3 พรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นภรรยาของคุณมุข สุไลมาน อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปัตตานีหลายสมัย ท่านเล่าอย่างตั้งใจว่า

มุสลิมคนแรกที่มาอยู่ที่นั่นคือคุณพ่อของท่าน ชื่อนายอันตรทาน ปทาน หรือ “อาสรัตคาน” เป็นมุสลิมปาตานอพยพมาจากหมู่บ้านชายแดนติดปากีสถาน ติดกับประเทศอัฟกานิสถานปัจจุบัน แต่จำไม่ได้แล้วว่ามาจากหมู่บ้านอะไร แต่รู้เพียงอย่างเดียวว่า เป็นหมู่บ้านที่อิสระจากการปกครองของอังกฤษในขณะนั้น

นาย “อาสรัตคาน” เข้ามาอยู่ในเขตอำเภอสัตตภูมิในช่วงที่มีการสร้างทางรถไฟสายอีสานใต้ ในปี พ.ศ. 2468 หรืออาจจะก่อนหน้านั้น ขณะนั้นอายุประมาณ 14-15 ปี ก่อนเดินทางมาถึงที่นี่ พ่อท่านเล่าว่า “พ่อของผมเดินทางจากบ้านโดยเรือ มาขึ้นท่าที่หาดใหญ่ จากนั้นก็มาอยู่ที่บางเลน จังหวัดนครปฐม ความตั้งใจแรกที่คุณพ่อมาเมืองไทยในขณะนั้นคือ มาตามหาน้องชายที่มาอยู่เมืองไทยก่อน เหมือนกับอาที่มาจากเมืองไทยก่อนที่พ่อจะเดินทางมาเช่นกัน”

แต่สาเหตุหนึ่งก็คือการมาแสวงโชคทำมาหากินเหมือนกับมุสลิมเชื้อสายปาตานคนอื่นๆ ที่เดินทางมาอยู่เมืองไทย เพราะในประเทศบ้านเกิดมีความลำบากในการประกอบอาชีพมาก เนื่องจากประเทศอยู่ในภาวะสงครามและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศยังจัดว่าเป็นประเทศยากจนอยู่มาก

“ในการมาอยู่ครั้งแรกพ่อเข้ามาเป็นยามเฝ้าตลาด (ตลาดสัตตภูมิในปัจจุบัน) เพราะว่าเป็นคนต่างด้าว หลังจากนั้นก็ได้มาแต่งงานกับคุณแม่ ชื่อ นางต่วน ปทาน (นามสกุลเดิม คือ กัมพูชา เพราะเป็นคนพนมเปญ ประเทศกัมพูชา นับถือศาสนาพุทธ) แม่เคยแต่งงานกับมุสลิมเชื้อสายจาม มีลูกด้วยกัน 2 คน และมาอยู่เมืองไทยหลังจากแยกกับสามีคนเก่าแล้ว จึงมาแต่งงานกับคุณพ่อของตน และมีลูกด้วยกัน 6 คน ซึ่งผมเป็นลูกคนโต

นอกจากหันมาทำอาชีพขายเนื้อแล้ว ยังหันมาทำนางข้าวรับซื้อข้าวเปลือก และต้นข้าวเขียว (ต้นกล่ำข้าว) จากชาวบ้านด้วย แต่ผมได้มาขายกิจการต่อจากพ่อในภายหลัง”

กำนันตรุดนเล่าว่า “ในช่วงนั้น ผมได้เข้ามาขยายกิจการที่พ่อทำไว้ตั้งแต่รับซื้อข้าว ทำเนื้อ และเป็นกำนันจนเป็นพื้นฐานให้กับครอบครัวเข้ามาสู่แวดวงทางการเมืองจนถึงปัจจุบัน” และหลังจากนั้น ชุมชนชาวมุสลิมก็ได้ขยายประชากรและโครงสร้างทางสังคมที่ซับซ้อนมากขึ้นในเวลาต่อมา

ในระยะเวลาต่อมา นอกจากชาวมุสลิมเชื้อสายปาตานจะเป็นกลุ่มแรกที่ยอพยพมาอยู่ในพื้นที่เขตเทศบาลตำบลระแงงในปัจจุบันแล้ว ยังมีชาวมุสลิมเชื้อสายต่างๆ ที่เริ่มอพยพเข้ามาอาศัยในชุมชน เช่น มุสลิมเชื้อสายมลายูจากภาคใต้และภาคกลาง มุสลิมเชื้อสายเบงกาลีจากประเทศพม่า และกลุ่มมุสลิมมัลลัฟที่เป็นชาวท้องถิ่นเดิมเช่น ชาวเขมร ชาวกูย ชาวลาว ที่หันมารับอิสลามโดยการแต่งงานกับชาวมุสลิมหรือรับอิสลามโดยการศึกษาศาสนาอิสลามแล้วเกิดศรัทธายอมรับ ก็ถือว่าเป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งถ้าพิจารณาแล้วก็จะพบว่า กลุ่มมัลลัฟเป็นกลุ่มที่มีมาแต่เดิม กล่าวคือ มีมาตั้งแต่การขยายชุมชนในยุคแรกๆ เพราะมุสลิมในยุคแรกมักมีโอกาสดำรงงานกับหญิงชาวท้องถิ่นเดิม สังเกตจากประวัติศาสตร์การเข้ามาของกลุ่มมุสลิมเชื้อสายปาตานว่า ในระยะแรกของชาวปาตาน มิได้มีจุดมุ่งหมายว่าจะตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทย หรือในภาคอีสานแต่อย่างใด แต่ละคนมุ่งหวังที่จะประกอบอาชีพรวบรวมเงินทองได้พอสมควรแล้ว ก็จะเดินทางกลับประเทศของตนเอง บางคนอาจจะมีการครอบครัวอยู่แล้วที่บ้านเกิดเมืองนอน แต่ต่อมาเห็นว่าประเทศไทยนี้น่าอยู่ อุปนิสัยใจคอของคนในท้องถิ่นมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และให้ความเป็นมิตรแม้กระทั่งคนต่างด้าวประกอบกับการทำมาหากินก็คล่องตัวดีไม่มีปัญหา และส่วนใหญ่ชาวปาตานที่เข้ามาในภาคอีสานเป็นหนุ่มวัยฉกรรจ์ ด้วยเหตุนี้จึงตัดสินใจแต่งงานกับหญิงชาวพื้นเมืองในภาคอีสานในที่สุดและบันทึกหน้าประวัติศาสตร์มุสลิมที่ราบสูงในลุ่มแม่น้ำโขงก็ได้ไหลล้นนับแต่นั้นมา

การปรากฏตัวขึ้นของชุมชนมุสลิมในลุ่มแม่น้ำโขงมีมานานท่ามกลางกระแสความหลากหลายทางสังคมวัฒนธรรมในเขตพื้นที่ชุมชนศิขรภูมิจังหวัดสุรินทร์นับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจและน่าศึกษาอย่างยิ่งว่า ด้วยเหตุผลใดและปัจจัยใดในกระบวนการสร้างชุมชนที่ส่งผลให้ชุมชนแห่งนี้สามารถสร้างความแข็งแกร่งในชุมชนมุสลิมในลุ่มแม่น้ำโขงจนกระทั่งปัจจุบัน

5. อัตลักษณ์และตัวตนมุสลิมบุรุษอิมาน

ชุมชนมุสลิมบุรุษอิมานได้มีการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมขึ้นมาตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน ซึ่งอัตลักษณ์ที่แสดงให้ชุมชนทั่วไปได้ประจักษ์เห็นว่ามีส่วนสำคัญ และมีอิทธิพลอย่างสูงต่อกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมแห่งนี้

5.1 อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม : มุมมองทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์

ในที่นี้สามารถกล่าวได้ว่า อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมในชุมชนมุสลิมบุรุษอิมาน มีความเกี่ยวพันและเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ที่มีรากฐานมาจากวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในกลุ่มชาวมุสลิมด้วยกัน ด้วยเหตุผลที่ว่า อัตลักษณ์ของชาวมุสลิมที่ประกอบไปด้วยกลุ่มทางชาติพันธุ์ เช่น ปาทาน มลายู เบงกาลี หรือกลุ่มมอญลัฟ ย่อมมีอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่ปรากฏออกมาไม่ว่าจะเป็นทางด้านสรีระทางกายภาพ ซึ่งถูกกำหนดด้วยวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ดังกล่าวก็ยังคงได้รับวัฒนธรรมอิสลามในฐานะที่พวกเขาเป็นชาวมุสลิม ดังนั้น ความเป็นมุสลิมของพวกเขาจะมีมิติทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์อิงแอบควบคู่กันไปอยู่ตลอดเวลา

ในแง่มุมมองทางวัฒนธรรม แทบจะกล่าวได้ว่า การมีจิตสำนึกทางชาติพันธุ์ในเชิงลบที่จะสร้างความเป็นอคติของกลุ่มคนมุสลิมด้วยกันในพื้นที่ที่มีน้อยมากสำหรับกลุ่มคนในรุ่นก่อนนั้น เข้าใจว่ายังมีอยู่บ้าง เนื่องจากพวกเขามีจำนวนน้อยมาก และต้องต่อสู้เพื่อรักษาอัตลักษณ์ของตนทั้งในแง่อัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ที่อาจเชื่อมโยงไปสู่การธำรงความเป็นมุสลิมของพวกเขาได้ แต่พอมาถึงรุ่นลูกหลานเมื่อปัจจัยการดำเนินชีวิตเปลี่ยนไปตามกาลเวลา มุสลิมมีจำนวนประชากรเพิ่มขึ้น มุสลิมเข้าไปมีส่วนในการรับใช้สังคมในฐานะนักการเมือง และความจำเป็นในการขยายชุมชนว่าตนเองเกิดที่นี่ โตที่นี่ มีอนาคตที่นี่ เหตุผลเหล่านี้เป็นปัจจัยเกื้อหนุนทำให้พวกเขาไม่ค่อยคำนึงถึงความเป็นตัวตนทางชาติพันธุ์

“ไม่คิดที่จะกลับไปอยู่ในประเทศของบะบา (ปู่) (หมายถึงประเทศปากีสถาน) แล้ว เราเกิดที่นี่ เป็นคนที่นี่” คำกล่าวข้างต้นอาจจะเป็นข้อมูลยืนยันจากหญิงสูงวัยมุสลิมปาทานคนหนึ่งที่กำลังถึงการสำนึกทางชาติพันธุ์ของตนเอง เธอเล่าว่า

ในสมัยพ่อแม่ของเธออาจจะคิดที่จะกลับไปประเทศตน เพราะการมาอยู่ที่นี้ในยุค นั้นไม่ได้ตั้งใจจะมาสร้างถิ่นฐานที่นี้เลย มาหากินพอได้เงินก็จะกลับ

“อยากจะกลับบ้าน แต่กลับไม่ได้ ถ้าเลือกได้ก็จะอยู่ที่นี้ (เมืองไทย) แหละ”

คำร่ำพันของมุสลิมชาวพม่าคนหนึ่งที่ได้เล่าความรู้สึกของเธอให้ผู้วิจัยฟังที่อาจจะย้อนถึงสภาพปัญหาทางการเมืองที่ครอบครวัของตนประสบในประเทศพม่าจนเขาไม่สามารถกลับไปบ้านได้ ทำให้เพียงส่งเงินผ่านเพื่อนฝูง ผากไปให้เท่านั้น แต่เขาเองก็ยังบอกต่อไปว่า ถ้าเลือกอยู่ได้ก็ยังคงอยากที่จะอยู่ประเทศไทยต่อไป

นอกจากนี้ สำนักทางชาติพันธุ์ไม่อาจเกิดขึ้นได้หากไม่มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และไม่ได้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบที่ตายตัวหากแต่มีการปรับเปลี่ยนตามบริบททางสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจ และแรงขับเคลื่อนทางการเมือง เพื่อลดและข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ซึ่งกันและกัน เช่น การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ของกลุ่มตระกูลประธาน กับกลุ่มตระกูลการเมืองเชื้อสายมลายูทางจังหวัดปัตตานี ก็นับเป็นกรณีศึกษาของการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ และแรงขับเคลื่อนทางการเมือง

กรณีศึกษาในพื้นที่วิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงประเด็นการสำนักทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้และไม่ถาวร ผู้วิจัยประสบกับตนเองในช่วงที่ผู้วิจัยกำลังสนทนากับผู้ใหญ่ชาวพม่าท่านหนึ่ง ขณะนั้นผู้วิจัยกำลังนั่งสัมภาษณ์มุสลิมชาวพม่าเกี่ยวกับการใช้ภาษาในกลุ่มของพวกเขาชาวพม่าท่านนั้นบอกกับผู้วิจัยว่าภาษาที่ตนเองใช้เป็นภาษาของชาวเบงกาลีเป็นชาวพื้นเมืองที่อาศัยทางตะวันตกของประเทศพม่า พวกเขาเป็นเบงกาลี ภูมิใจที่มีภาษาเป็นของตนเอง เวลาสื่อสารกันในกลุ่มก็จะพูดภาษาเดียวกันเสมอ ประเด็นนี้ผู้วิจัยก็เห็นเป็นเช่นนั้น แต่ประเด็นที่น่าสนใจที่ตามมาคือ ช่วงที่ผู้วิจัยกำลังสนทนากับการสนทนาอยู่นั้น มีชายหนุ่มพม่าท่านหนึ่งเข้ามานั่งฟังอยู่ด้วย เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นที่ลานนั่งเล่นหน้ามัสยิดนูรุลอีมาน พอผู้วิจัยกำลังจะสรุปว่า ชาวมุสลิมพม่าที่อพยพมาอยู่เมืองไทยส่วนใหญ่พวกเขาใช้ภาษาเบงกาลีสื่อสารกัน และพวกเขาก็อยอมรับว่าเป็นเชื้อสายเบงกาลี ทันใดนั้น ชายหนุ่มผู้นั้นก็รีบเอ่ยคำนเสียงแข็งขึ้นมาทันทีว่า “ตนคือคนพม่า ไม่ใช่เบงกาลี” จากนั้นผู้ให้สัมภาษณ์ก็เกิดการโต้เถียงกับชายหนุ่มคนนี้เป็นภาษาของพวกเขา แต่ผู้วิจัยไม่ทราบว่าจะใช้ภาษาใด ระหว่าง “เบงกาลี” หรือ “พม่า” การโต้เถียงครั้งนั้น

จบลงด้วยชายหนุ่มต้องยอมและเงี้ยวก่อน แต่เขาเองก็แสดงอาการไม่พอใจมากที่ผู้วิจัยกำลังจะบอกว่าเขาคือชาวเบงกาลี ซึ่งตอนนั้นผู้วิจัยก็อธิบายว่า “ไม่ได้ดูถูกแต่อยากทราบความคิดเห็นว่าเป็นอย่างไรและรับรองว่าจะไม่ทำให้เกิดความเสียหายใดๆ ทั้งสิ้น” ผู้วิจัยต้องจบประเด็นนี้โดยที่บอกกับพวกเขาว่า “แค่อยากทราบว่าพี่น้องมุสลิมพม่าที่นี่ใช้ภาษาอะไรในการสื่อสารกันเท่านั้นครับ”

สำหรับกลุ่มมุสลิมมุอัลลัฟที่หมายถึงชาวกูย ชาวจีน ชาวลาว ชาวเขมรในพื้นที่วิจัยที่หันมารับอิสลาม ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นมุสลิมผ่านการแต่งงานกับมุสลิม ปาทาน มลายู เบงกาลี และมีบางคนที่รับอิสลามเป็นมุสลิมโดยผ่านการศึกษาเรียนรู้อิสลามจากการอ่านหนังสือ การได้เข้าไปคลุกคลีกับมุสลิมแล้วมีความสนใจอิสลามจนหันมาเป็นมุสลิม มุอัลลัฟเหล่านี้ยังคงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ถึงแม้ว่าปัจจุบันเขาจะเปลี่ยนศรัทธาจากศาสนาเดิมมาเป็นศรัทธาต่ออัลลอฮ์แล้วก็ตาม

ดังนั้นกลุ่มมุอัลลัฟเป็นกลุ่มทางชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่วิจัยที่หันมารับอิสลาม บางครั้งเราเรียกว่า “มุสลิมใหม่” เพื่อทำให้เห็นถึงที่มาที่ไปของพวกเขาว่าไม่ได้เป็นมุสลิมแต่กำเนิดเท่านั้น ส่วนการแบ่งแยกที่เกิดขึ้นผู้วิจัยยังไม่เคยเห็นว่า ชุมชนจะรังเกียจคนกลุ่มนี้ เพราะต้องไม่ลืมว่า บรรพบุรุษของชุมชนมัสยิดนูรุลอิสลามที่ประชากรมุสลิมขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเพราะมุสลิมเดิมไปแต่งงานกับสาวชาวพื้นเมืองเดิมของที่นี่เป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งปัจจุบันคนพื้นเมืองเดิมทั้งชายและหญิงในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้หันมาเป็นมุสลิมใหม่อยู่อย่างต่อเนื่องด้วยการแต่งงานและสาเหตุอื่น

กล่าวโดยสรุป อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมถูกหล่อหลอมจากวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งไม่ได้เป็นอัตลักษณ์ที่เกิดมาจากหลักคำสอนตามคติทางศาสนาอิสลามเพียงด้านเดียว

5.2 อัตลักษณ์ความเป็นมุสลิม : มุมมองทางศาสนาอิสลาม

โดยนัยทางศาสนาอิสลาม ความเป็นตัวตนของมุสลิมยังแสดงออกผ่านลักษณะเด่นบางประการเชิงกายภาพ ที่แสดงออกมาได้ชัดเจนถึงอัตลักษณ์ของมุสลิมทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน ซึ่งทั้งสามระดับมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันจนนำมาซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมในชุมชนมุสลิม

นุรุลอีมาน ซึ่งจะอธิบายอัตลักษณ์บางประการที่เห็นเด่นชัดในกายภาพ ทั้งสามระดับดังต่อไปนี้

1) ระดับบุคคล ที่สำคัญคือ อัตลักษณ์การแต่งกายตามหลักการอิสลาม โดยเฉพาะสตรีมุสลิม กล่าวคือ การสวมชุดฮิญาบ ซึ่งในทางกายภาพแล้วจะเห็นถึงความชัดเจนที่แปลกแยกออกจากการแต่งกายของสตรีทั่วไปอัตลักษณ์ทางเครื่องแต่งกายของมุสลิมในพื้นที่ชุมชนมุสลิมนุรุลอีมานจะเห็นอย่างชัดเจนก็ต่อเมื่อมีการรวมตัวกันทำพิธีกรรมทางศาสนาหรือร่วมงานมุสลิมทั่วไปซึ่งบ่งบอกถึง “สัญญาะ” ที่มุสลิมสร้างขึ้นในบางโอกาส แต่สำหรับบางคนมันคือ “สัญญาะแห่งความแตกต่างทางการแต่งกาย” อย่างชัดเจน ที่แยกแยะได้ว่าใครเป็นมุสลิมหรือไม่ โดยเฉพาะสตรีชาวมุสลิม

เพราะฉะนั้น อัตลักษณ์เครื่องแต่งกายของชาวสตรีชาวมุสลิมเป็นประเด็นที่สตรีมุสลิมได้ให้คุณค่าอย่างสูงส่ง ดังนั้น ถึงแม้ในชุมชนจะพบว่าสตรีมุสลิมที่คลุมฮิญาบอาจดูบางตา แต่ก็สรุปได้ว่า สตรีมุสลิมส่วนใหญ่ ได้มีความตั้งใจ พยายามและปรารถนาที่จะแต่งกายตามคตินำสอนของอิสลามอย่างเคร่งครัดในโอกาสหนึ่งของชีวิตข้างหน้า แต่ถึงอย่างไร ฮิญาบ ไม่ว่าสตรีมุสลิมจะแต่งในขณะที่อยู่เฉพาะบริเวณมัสยิดหรือกลุ่มครูสอนศาสนาที่จะพยายามเป็นแบบอย่างในการสวมฮิญาบ ก็ได้กลายเป็นอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมที่แสดงออกทางกายภาพอย่างเด่นชัดในที่สุด

2) ระดับครอบครัว พบว่า ครอบครัวมุสลิมทุกครอบครัวจะมีการตั้งชื่อลูกหลานของตนเองด้วยภาษาอาหรับอีกชื่อหนึ่ง เพราะบางคนอาจจะมิชื่อที่เป็นทางการเป็นภาษาไทยอยู่แล้ว เช่น ชื่อไทยคือ สัญญา แต่ชื่อมุสลิม คือ มุรือด เป็นต้น แต่บางครั้งครอบครัวก็จะพบว่า นิยมใช้ชื่อมุสลิมในการตั้งชื่อที่เป็นทางการในเวลาเดียวกัน เช่น ฟาริดา มูนา ฟาติมา วิณา โซฟียา ฟารียา เป็นต้น ซึ่งชื่อดังกล่าวเป็นที่สื่อสารถึงอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมที่สามารถแยกออกจากกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ อย่างชัดเจน และที่สำคัญการมีชื่อมุสลิมติดตัว ก็ถือเป็นกุศโลบายทางวัฒนธรรมอิสลามเพื่อที่จะย้ำเตือนให้มุสลิม มีจิตสำนึกความเป็นมุสลิมอยู่ตลอดเวลาด้วยเช่นกัน เพราะการตั้งชื่อมุสลิมเป็นผลมาจากหลักคำสอนทางคตินิอิสลามที่ว่า “เมื่อมุสลิมตายไป ครั้นเขาต้องไปเข้าเฝ้าพระผู้เป็นเจ้า เขาจะได้รับ

การเรียกขานด้วยชื่อที่ดีที่สุด” หรือ “มุสลิมต้องเรียกชื่อที่วิจิตรที่สุดของมุสลิมด้วยกัน” นอกจากนี้ ทุกครอบครัวจะมีสัญญาณทางศาสนาปรากฏอยู่ตามที่อยู่อาศัย เช่น การมีปฏิทินอิสลามเพื่อกำหนดเวลาละหมาด กำหนดวันสำคัญทางศาสนา แขนงไว้ง่างฝำบ้าน มีอักษรอาหรับบางโองการจากคัมภีร์อัลกุรอาน พระนามอัลลอฮ์ นามศาสนทูตมุฮัมมัดประดับไว้ทุกบ้านในรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป บางบ้านอยู่ในรูปของผ้าพรม ขวดแก้ว กระแจกแก้ว จาน ชาม สติ๊กเกอร์ เป็นต้น หรือร้านอาหารอิสลามแห่งเดียวในชุมชนก็ยังมีสัญลักษณ์เหล่านี้ปรากฏ รวมทั้งรูปดาวเดือนที่เป็นสัญลักษณ์ทั่วไป ของมุสลิมก็มีปรากฏให้เห็น ไม่เว้นแต่รถยนต์ของครอบครัวมุสลิมที่มีการประดับด้วย อักษรอาหรับบางตอนของโองการคัมภีร์อัลกุรอาน พระนามอัลลอฮ์ นามศาสนทูตมุฮัมมัด ติดไว้ที่ตัวรถ เป็นต้น

3) **ระดับชุมชน** กล่าวได้ว่า การที่ชุมชนมุสลิมแห่งนี้มีมัสยิดนุรุลอิสลาม และการมีสุสานมุสลิม หรือ กุบร คือการสร้างอัตลักษณ์ของความเป็นมุสลิมที่แท้จริงของชุมชนมุสลิมอยู่แล้ว ซึ่งได้อธิบายรายละเอียดไปแล้วข้างต้น แต่ในทำนองเดียวกัน “ร้านอาหารอิสลาม” ของคุณสุภาพ ปาทาน เพียงร้านเดียวในชุมชนก็ถือได้ว่า เป็นสัญญาณและเป็นกลไกที่สำคัญที่นำมาสู่การสร้างอัตลักษณ์ของมุสลิมในชุมชนแห่งนี้ เนื่องจากว่า ร้านอาหารอิสลามถ้าพิจารณาจากสภาพภายในร้านจะพบว่า มีการตกแต่งประดับประดาด้วยอักษรอาหรับบางตอนโองการคัมภีร์อัลกุรอาน พระนามอัลลอฮ์ นามศาสนทูตมุฮัมมัด ปฏิทินอิสลาม ติดไว้ตามฝาผนังของร้าน ซึ่งเป็นสัญญาณสำคัญที่แสดงถึงความเป็นมุสลิม นอกจากร้านอาหารจะให้บริการอาหารอิสลามแก่มุสลิมในชุมชนหรือมุสลิมที่เดินทางมาจากชุมชนอื่นๆ ซึ่งจะพบว่า ชาวมุสลิมที่เดินทางมาจากชุมชนอื่นๆ เมื่อมาถึงชุมชนมัสยิดนุรุลอิสลามจะเข้าแวะเยี่ยมมัสยิดเป็นกิจกรรมแรกแล้ว หลังจากนั้นก็จะถามหาร้านอาหารอิสลามและท้ายที่สุดก็จะมาซื้ออาหารอิสลามที่ร้านคุณสุภาพ ปาทาน เป็นส่วนใหญ่ เพราะร้านอาหารแห่งนี้ป็นร้านอาหารมุสลิมเพียงร้านเดียวในเขตจังหวัดสุรินทร์ที่จำหน่ายอาหารอิสลาม และเป็นร้านอาหารที่มุสลิมส่วนใหญ่จะรู้จัก ในทำนองเดียวกันร้านอาหารยังมีกฎข้อห้ามว่า จะไม่จำหน่ายอาหารประเภทเนื้อสุกร และห้ามการนำสุรา ของมีเนมาบบริโภคภายในร้าน และในบางโอกาสเจ้าของร้านก็ได้สวม

อนุญาตให้บริการลูกค้า ด้วยเหตุนี้ ร้านอาหารอิสลาม จึงกลายเป็นอัตลักษณ์ความเป็นมุสลิมในระดับชุมชนมุสลิมนุรูลอิมานในที่สุด

6. กระบวนการสร้างคุณค่าและความศรัทธาร่วมกันในชุมชนมุสลิมนุรูลอิมาน

การสร้างคุณค่าและความศรัทธาร่วมกันในชุมชนมุสลิมนุรูลอิมานเกิดขึ้นมาพร้อมบทบาทและกิจกรรมของมัสยิดซึ่งเป็นสถาบันทางสังคมวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนมุสลิม และเป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนมีสิทธิการให้บริการร่วมกัน ดังนั้นมัสยิดจึงเป็นศูนย์กลางที่ชาวมุสลิมใช้เพื่อสร้างกลไกต่างๆที่จะนำมาซึ่งความศรัทธาร่วมของสมาชิกชุมชน ซึ่งมีอรรถาธิบายได้ดังต่อไปนี้

6.1 กำเนิดมัสยิดนุรูลอิมาน : ศูนย์กลางการสร้างคุณค่าและความศรัทธาร่วม

มัสยิดนุรูลอิมานเป็นมัสยิดเพียงแห่งเดียวของจังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้มัสยิดแห่งนี้ไม่ใช่จะเป็นแค่ศูนย์กลางของชุมชนมุสลิมในเขตเทศบาลตำบลระแงง หรืออำเภอศีขรภูมิเท่านั้น แต่มัสยิดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชนมุสลิมทั้งจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้น ถ้าจะกล่าวโดยสรุปแล้ว สภาพความเป็นจริงของชุมชนมุสลิมที่ผู้วิจัยได้ให้สัมภาษณ์ตั้งแต่ต้นว่า “มัสยิดคือศูนย์กลางของชุมชนมุสลิม” ก็จะหมายถึงชุมชนมุสลิมนุรูลอิมานที่มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ของจังหวัดสุรินทร์ในทุกอำเภอที่มีมุสลิมอาศัยอยู่ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอจอมพระ อำเภอสำโรงทาบ อำเภอสังขะ อำเภอท่าตูม อำเภอรัตนบุรี อำเภอศีขรภูมิ อำเภอปราสาท อำเภอลำดวน ซึ่งความหมายนี้จะกว้างกว่าที่จะมาจำกัดอาณาเขตของชุมชนมุสลิมเฉพาะที่อาศัยในเขตเทศบาลตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น โดยที่มัสยิดนุรูลอิมาน มีสัปบุรุษทั้งหมด 170 คน

“นุรูลอิมาน” แปลมาจากภาษาอาหรับ 2 คำ คือ คำว่า นูร หมายถึง รัศมี และคำว่า อิมาน หมายถึง ศรัทธา ดังนั้นมัสยิดแห่งนี้จึงหมายถึง “รัศมีแห่งพลังศรัทธา” ตั้งอยู่ที่ถนนเทพนิมิตร หมู่ที่ 2 ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัด

สุรินทร์ติดกับศาลเจ้าพ่อศีขรภูมิ (ศาลเจ้าชาวจีน) ได้รับการขึ้นทะเบียนอย่างถูกต้องจากจังหวัดสุรินทร์ เลขทะเบียนที่ 1/2527 จดทะเบียนเมื่อวันที่ 9 มกราคม 2527 มีเนื้อที่ทั้งหมด 1 ไร่ 3 ตารางวา เป็นที่ดินเดิมของนายอันตรทาน ปทาน มุสลิมคนแรกในชุมชนบิดาของกำนันดรุณ ประธาน เป็นผู้บริจาคที่ดินให้มัสยิด ในบริเวณมัสยิดยังประกอบไปด้วย “กุบур” สุสานมุสลิมซึ่งเป็นที่ฝังศพของมุสลิมในจังหวัดสุรินทร์ และจังหวัดใกล้เคียงอยู่ด้วย

ประวัติความเป็นมาของมัสยิดบุรุษอิมาน มีความน่าสนใจไม่น้อยในเรื่องการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวมุสลิมกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาวเขมร กล่าวคือ มัสยิดแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2524 โดยช่างชาวเขมรเป็นผู้ก่อสร้าง ริเริ่มการก่อสร้างโดยกำนันดรุณ ประธาน ซึ่งก่อนจะสร้างมัสยิด ท่านกำนันดรุณ ประธานกล่าวถึงที่มาของการสร้างมัสยิดว่า

“วันหนึ่งในช่วงเดือนบวช (รอมฎอน พ.ศ.2524) ผมได้ฝันว่ามีคนมาบอกให้สร้างมัสยิดขึ้นและให้รีบสร้างให้เสร็จทันวันอีดิฮ์ฮฺญา (เวลาห่างจากเดือนรอมฎอนประมาณ 2 เดือน 10 วัน) และให้เรียไ้เงินเฉพาะจากเครือญาติในเขตจังหวัดสุรินทร์เท่านั้น”

“แต่ก่อนพ่อของผม (นายอันตรทาน ปทาน) ไม่ได้คิดจะสร้างมัสยิดคิดเพียงแต่ว่าจะสร้างกุบур พ่อบอกว่า “จะสร้างมัสยิดทำไม มีเพียงมุสลิมครอบครัวเดียวอยู่ที่นี้ เพราะตอนนั้นที่บ้านก็มีที่สำหรับละหมาด ที่เรียกว่า “เดลา” อยู่แล้ว”

สาเหตุอีกประการหนึ่งในการก่อสร้างมัสยิด คือ จากการที่พ่อกำนันดรุณ ประธาน ได้มีโอกาสสัมผัสเรียนรู้ความเป็นอยู่ของมุสลิมทั้งในกรุงเทพฯ และ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งนับว่าเป็นจังหวัดที่มีมุสลิมอยู่มายาวนาน และได้ชื่อว่าเป็นพื้นที่ของชุมชนมุสลิมที่สำคัญของประเทศไทยทั้งในอดีตและปัจจุบันหนึ่งน่าที่จะมีส่วนสำคัญไม่น้อย ที่ส่งผลให้กำนันดรุณ เกิดความคิดในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงชุมชนมุสลิมที่ตนเป็นผู้นำอยู่ ให้เป็นชุมชนเหมือนกับชุมชนมุสลิมในที่ต่างๆ ที่ตนได้รู้จักก็เป็นได้

6.2 คุดปะฮ์วันศุกร์ : กลไกขับเคลื่อนพลังในชุมชนมุสลิมอีมาน

ในการนี้ เมื่อพิจารณาถึงบทบาทและกิจกรรมที่ปรากฏในมัสยิดมุสลิมอีมาน ก็สามารถกล่าวได้ว่า มัสยิดแห่งนี้ได้มีการสร้างกิจกรรมและขยายบทบาทของมัสยิดในหลายส่วนด้วยกัน ผู้วิจัยขอเรียกกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ว่า “กลไก” ซึ่งมีมัสยิดมีอยู่หลายประการด้วยกัน กลไกที่กล่าวถึงนี้ นับว่ามีส่วนสำคัญอย่างมากต่อการสร้างคุณค่าและสร้างความศรัทธาร่วมของมุสลิมในชุมชนให้หันมาร่วมมือและสร้างความเป็นปึกแผ่นในชุมชนมุสลิมอีมานได้อย่างน่าสนใจได้แก่ **การละหมาดวันศุกร์ และการปฎิบัติธรรมประจำวันศุกร์** หรือที่เรียกว่า “คุดปะฮ์” ความสำคัญของคุดปะฮ์และการละหมาดวันศุกร์ประจำสัปดาห์ตามคติความเชื่ออิสลามถือว่าวันศุกร์คือ วันที่สำคัญที่สุดในรอบสัปดาห์ นอกจากการละหมาดวันศุกร์ที่เป็นผลบังคับกับชายมุสลิมที่บรรลุนิติภาวะ (หมายถึง ต้องมีสุจิเคลื่อนออกมา หรือถ้าเป็นสตรีต้องมีประจำเดือน) ให้ละหมาดที่มัสยิด แต่ในภาคอีสาน เนื่องจากชุมชนมุสลิมเกือบทั้งหมดไม่มีสถาบันสอนศาสนาอย่างเป็นระบบ เช่น โรงเรียนสอนศาสนาอิสลามประจำมัสยิด หรือโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามที่เรียกว่า ปอเนาะ ดังนั้น โอกาสที่มุสลิมอีสานจะได้รับการศึกษาและการถ่ายทอดความรู้จึงอยู่ที่บทบาทของมัสยิด โดยเฉพาะคุดปะฮ์วันศุกร์ที่เป็นกลไกในกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้อิสลามแก่สมาชิกในชุมชนได้ดีที่สุด นอกจากนี้ การละหมาดวันศุกร์ในชุมชนมุสลิมอีมานไม่เพียงมุสลิมชายเท่านั้นที่ต้องมาละหมาดร่วมกันตามบทบัญญัติ แต่สตรีมุสลิมก็ถือว่ามีความจำเป็นเท่าๆกันที่จะต้องมาร่วมละหมาดวันศุกร์และรับฟังคุดปะฮ์ ซึ่งถือว่าเป็นข้อห้ามแก่สตรีมุสลิมแต่ประการใด อันเนื่องมาจากการศึกษาศาสนาที่จำเป็นแก่ทุกคน

การแสดงคุดปะฮ์ที่มัสยิดมุสลิมอีมานได้แสดงผ่านอิหม่ามที่ทำหน้าที่อันทรงเกียรติ จะมีการนำบทบัญญัติของศาสนามาดัดเตือน บอกกล่าว บางโอกาสก็จะมีการนำสถานการณ์ของโลกปัจจุบันมาวิเคราะห์ด้วยหลักการของศาสนา และบอกถึงจุดยืนของมุสลิมที่มีต่อสถานการณ์นั้นๆ เช่น หัวข้อเรื่อง ความสำคัญของการถือศีลอด เดือนรอมฎอน ปัญหาโลกมุสลิม เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ คุดบะฮ์จะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่า ขณะนี้ชุมชนมุสลิมที่นี้ กำลังสนใจเรื่องอะไร มีปัญหาอะไร สามารถรับรู้ได้จากคุดบะฮ์วันศุกร์ ด้วยเหตุนี้ การเรียนการสอนศาสนาอิสลามที่ผ่านคุดบะฮ์ของมัสยิดนูรุลอีมานนับว่าเป็น กลไกที่ได้รับการยอมรับ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผู้แสดงคุดบะฮ์ด้วยว่าจะสามารถ ถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ดีมากน้อยเพียงใด ดังนั้น คุดบะฮ์เป็นกลไกสำคัญที่สุด ประการหนึ่งต่อการกระตุ้นและสร้างจิตสำนึกร่วมให้เห็นถึงคุณค่าของศาสนาและ คุณค่าของความศรัทธาร่วมกันในความเป็นพี่น้องในอิสลามของชุมชนได้เป็นอย่างดี

6.3 ครูสอนศาสนาและค่ายเยาวชน : แรงกระตุ้นคุณค่าและความ ศรัทธาร่วมในชุมชนมุสลิมอีมาน

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาครั้งนี้ พบว่า มัสยิดนูรุลอีมานยังมีกลไกที่ สำคัญในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมและกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมแห่งนี้ ได้แก่ การเรียนการสอนศาสนาอิสลามโดยครูสอนศาสนาประจำมัสยิด ซึ่ง มัสยิดนูรุลอีมาน เป็นมัสยิดในภาคอีสานแห่งแรกๆ ที่มีครูโครงการอบรมศาสนา ระดับท้องถิ่นมุสลิมอีสาน (อศถ.) ประจำมัสยิดตั้งแต่เริ่มสร้างมัสยิดแล้วเสร็จ เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา

การจัดการเรียนการสอนในมัสยิด จะจัดประจำทุกวันตอนเย็นหลังจาก เยาวชนเลิกจากโรงเรียนสามัญแล้ว หรือช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ พ่อแม่ก็จะส่งลูกมา ที่มัสยิดเพื่อมาเรียนการอ่านคัมภีร์อัลกุรอาน หลักจริยธรรม คุณธรรม ประวัติศาสตร์ อิสลาม นิติศาสตร์อิสลาม เช่น การละหมาด การถือศีลอด ฯลฯ โดยมีครูโครงการ อศถ. ที่มาจากจังหวัดนครราชสีมา สุราษฎร์ธานีและภูเก็ต ผลัดเปลี่ยนการสอน ตลอดมา ยิ่งไปกว่านั้น มัสยิดยังมีครูมุสลิมชาวพม่าประจำมัสยิดเพื่อช่วยทำการสอน เป็นประจำด้วย

นอกจากนี้ยังมี การจัดค่ายเยาวชนมุสลิมภาคฤดูร้อนประจำปี ช่วงเดือนเมษายนของทุกปีตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา ซึ่งชุมชนมุสลิมมัสยิด นูรุลอีมาน เป็นสถานที่จัดค่ายอบรมเยาวชนมุสลิมภาคอีสานครั้งแรกขึ้น ณ ชุมชน แห่งนี้

กล่าวถึง การจัดค่ายอบรมเยาวชนมุสลิมภาคฤดูร้อน ณ ชุมชนมุสลิม หนูรู้ลีมีานระบบการจัดค่ายอบรมภาคฤดูร้อนนับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างคุณค่าความศรัทธาร่วมให้เกิดขึ้นแก่เยาวชนของชุมชน กล่าวคือ เยาวชนที่เข้าค่ายจะมาอยู่กันด้วยกันในมัสยิดเป็นเวลาเกือบๆหนึ่งเดือนร่วมละหมาด 5 เวลา มีครูอาสาจากองค์กรต่างๆที่ส่งมาช่วยค่ายคอยเป็นพี่เลี้ยงและสอนศาสนาอิสลาม เยาวชนในค่ายจะมีโอกาสได้เรียนรู้หลักการสำคัญของศาสนา หลักการปฏิบัติ ศรัทธา หลักคุณธรรม จริยธรรม และบทขอพร (ดุอาอ์) ที่สำคัญในชีวิตประจำวัน สิ่งที่สำคัญค่ายยังเป็นกลไกในการสร้างความเป็นพี่น้องร่วมกันทางศาสนาอิสลาม ให้พวกเขาด้วย กล่าวคือ เยาวชนจะได้รู้จักกัน สนิทสนมกัน เป็นกัลยาณมิตร ร่วมกันรู้ว่าใครเป็นญาติใครมาจากไหน ซึ่งที่ผ่านมาเยาวชนในพื้นที่แห่งนี้เคยผ่านรูปแบบการเข้าค่ายสอนศาสนามาแล้วเกือบทุกคน บางคนได้สัมผัสครั้งเดียว และหลายคนที่มีโอกาสหลายครั้ง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวเด็กและผู้ปกครองว่าจะเห็นความสำคัญของกิจกรรมค่ายเพียงใด

ในทำนองเดียวกัน ผู้ปกครองของเยาวชนก็จะได้มีโอกาสพบปะ ได้แลกเปลี่ยนพูดคุย ขณะจัดค่ายบางคนนำอาหารมาจัดเลี้ยงเป็นประจำ บางคนบริจาคงบประมาณค่าอาหาร ค่าใช้จ่ายในค่ายแล้วแต่กำลังความสามารถ ซึ่งบรรยากาศลักษณะนี้จะพบทุกครั้งในช่วงเดือนเมษายนของทุกปีที่มีกิจกรรมค่ายเกิดขึ้นในชุมชน

นอกจากการจัดค่ายเยาวชนภาคฤดูร้อนแล้ว มัสยิดยังมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการสร้างคุณค่า และการศรัทธาร่วมของชุมชน ผ่านกิจกรรมในรูปแบบการจัดอบรมศาสนาโดยมีบุคคล นักวิชาการจากกรุงเทพฯ มาให้ความรู้ ณ มัสยิดเป็นประจำตามโอกาสต่างๆ หรือแม้แต่การจัดค่ายสตรีมุสลิมเพื่อส่งเสริมครอบครัว มีสุข เป็นต้น

6.4 สุสานมุสลิม : พื้นที่ทางสังคมในการสร้างเครือข่ายชุมชนรู้ลีมีาน

อย่างไรก็ตาม นอกจากบทบาทกิจกรรมที่กล่าวมาข้างต้น บทบาทของ สุสานมุสลิมหรือ “กูบур” (บางทีก็ออกเสียงเป็น “กูโบร์”) ในชุมชนก็นับว่าเป็น

กลไกที่มีความสำคัญต่อกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมบนฐานการสร้างศรัทธาร่วมในชุมชนมุสลิมมัสยิดนูรุลฮิมา

“กูบร” นอกจากเป็นสถานที่ทางสังคมประการหนึ่ง ยังถือว่าเป็นกลไกสำคัญของการรวมกลุ่มเครือข่ายทางศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน ด้วยเหตุผลว่า กูบรในชุมชนเป็นที่ฝังร่างของบรรพชนของสมาชิกในครอบครัวชาวมุสลิม เมื่อถึงวันสำคัญทางศาสนาชาวมุสลิมก็จะถือโอกาสพบปะเยี่ยมเยียนมุสลิมที่ย้ายกูบรของชุมชนออกไปจากเยี่ยมผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้น กูบร จึงกลายเป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างความรู้สึกร่วมของสมาชิกในชุมชน ซึ่งอย่างน้อยที่สุดการที่ชุมชนได้มีโอกาสระลึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับในผลงาน ความดีต่างๆ ที่บรรดาบรรพบุรุษของชุมชนได้มอบไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังสืบไป

กูบรในชุมชนมุสลิมนูรุลฮิมา มีด้วยกัน 2 แห่ง กูบรแห่งแรกอยู่ในบริเวณพื้นที่ของมัสยิดนูรุลฮิมา เป็นกูบรที่สร้างขึ้นมาพร้อมกับมัสยิดนูรุลฮิมา บรรดาผู้ที่ถูกฝังร่างอยู่ในกูบรแห่งนี้ ส่วนใหญ่จะเป็นชาวมุสลิมเชื้อสายปาตาน หรือเครือญาติของมุสลิมเชื้อสายปาตานจากท้องที่อื่นๆ เนื่องจากว่า กูบรแห่งนี้เป็นกูบรที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นกูบรที่มีความเก่าแก่ที่สุดของชาวมุสลิมในเขตจังหวัดสุรินทร์และจังหวัดใกล้เคียง ดังนั้น ศพ หรือ “มะหยัด” ภาษาอาหรับที่ชาวมุสลิมใช้เรียก “ผู้ตาย” ล้วนแล้วแต่เป็นมุสลิมในยุคแรกๆ ซึ่งหมายถึง บรรพบุรุษของชาวมุสลิมในพื้นที่แห่งนั้นเอง ในช่วงสี่ห้าปีที่ผ่านมา กูบรแห่งนี้ได้กลายเป็นสถานที่ฝังร่างของคนในตระกูลประธาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งลูกของพ่อกำนันดรณ ประธาน 2 ท่าน และลูกสะใภ้ของพ่อกำนันดรณ ประธานซึ่งเป็นลูกหลานของมุสลิมชาวอุบลราชธานีอีก 1 ท่าน

ส่วนกูบรแห่งที่สอง เป็นกูบรแห่งใหม่ที่ชุมชนได้รวบรวมเงินจัดซื้อขึ้นเพื่อสร้างเป็นกูบรถาวรของชุมชน ตั้งอยู่ที่บ้านระเวียง ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์ ห่างจากมัสยิดนูรุลฮิมาและกูบรแห่งแรก ประมาณ 3 กิโลเมตร เป็นเนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 19 ตารางวา ซึ่งที่ดินแปลงนี้ได้รับบริจาคมาจากคุณอิงอร ประธาน (อัครพิศาล) น้องสาวกำนันดรณ ประธาน ส่วนอีกแปลงมีเนื้อที่ 5 ไร่ 40 ตารางวา กรรมการมัสยิดได้จัดการ

ซื้อโดยความร่วมมือของสมาชิกมัสยิด ในราคา 112,200 บาท โดยมีคุณดนัย ประธาน กรรมการมัสยิดและประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์ เป็นแกนนำในการจัดซื้อและขยายสถานที่ของชุมชน เพราะเนื่องจากว่า สถานที่เดิมที่อยู่บริเวณมัสยิด ทางกรรมการมัสยิดได้มีมติแล้วว่า จะปิดให้บริการแก่ชุมชน และให้ชุมชนไปใช้สถานที่แห่งใหม่ที่มัสยิดจัดให้

ในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา ถือว่าเป็นโอกาสที่ดีที่สุดของชาวมุสลิม อีกหลายครอบครัวที่จะมาเยี่ยมผู้ลี้ภัยเช่นครอบครัวมุสลิมจากจังหวัดอุบลราชธานี จากกรุงเทพฯ เป็นต้น เพราะชาวมุสลิมมัสยิดนูรุลอีมานมักจะเดินทางกลับจากต่างจังหวัดหรือที่ต่างๆ ที่พวกเขาไปทำงานในต่างถิ่น ซึ่งพวกเขาจะกลับมาเยี่ยมญาติ เยี่ยมครอบครัวในช่วงเทศกาลดังกล่าวอย่างน้อยปีละครั้ง ด้วยเหตุผลนี้ การมาเยี่ยมผู้ตายที่กุบรของมุสลิมกลุ่มดังกล่าวในช่วงเทศกาลวันสำคัญทางศาสนา ก็ถือว่ามีความจำเป็นในเชิงคุณค่าร่วมของความเป็นพี่น้องและเครือญาติของชาวมุสลิมมัสยิดนูรุลอีมาน

ดังนั้น กุบร จึงเป็นกลไกที่มีส่วนช่วยสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนและความสัมพันธ์ของเครือญาติ ในทำนองเดียวกัน กุบรถือว่าเป็นกลไกพื้นฐานในการดึงดูดให้พี่น้องมุสลิมได้มีโอกาสพบปะพูดคุยและที่สำคัญยังได้นำมาสู่การสร้างคุณค่าและความรู้สึกร่วมของความเป็นพี่น้องทางศาสนาต่อไป

7. นูรุลอีมาน : กลุ่มชนที่ยืนหยัดด้วยคุณค่าในตัวตน

ชุมชนมุสลิมนูรุลอีมานมีกลไกบางประการในชุมชนที่ส่งเสริมการบำรุงรักษาและสร้างการความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งรายละเอียดมีดังต่อไปนี้

7.1 การปลูกฝังค่านิยมในการเคารพความหลากหลายของกลุ่มชาวมุสลิม

จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของกลุ่มคนในรุ่นต่อรุ่นแล้วพบว่า มุมมองทัศนคติต่อความหลากหลายของกลุ่มมุสลิมมัสยิดนูรุลอีมานมีดังนี้

1) กลุ่มคนที่เรียกว่า “รุ่นบุกเบิก” อายุ 60 ปี ขึ้นไป จะมองความหลากหลายว่าเป็นสิ่งที่ต้องการให้คนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น แม่กำนันนิยาน ประธาน จะจัดที่เรียนศาสนาให้กับเด็กๆ ทุกคนในชุมชนไม่ว่าจะเป็นลูกหลานของใคร การบริจาคเนื้อวัวให้กับมัสยิดซึ่งมีมุสลิมเชื้อสายเบงกาลีอาศัยอยู่เป็นประจำของมุสลิมเชื้อสายปาตาน การที่มุสลิมบางกลุ่มที่มีอำนาจ และเป็นที่ยอมรับทางสังคมให้การช่วยเหลือต่อการแก้ปัญหาของกลุ่มมุสลิมต่างๆ

2) กลุ่มคนรุ่นที่สอง ที่เรียกว่า “กลุ่มร่วมพัฒนา” อายุ 30-60 ปี กลุ่มนี้จะมองความหลากหลายของมุสลิมว่าเป็นเครื่องมือที่ต้องเข้าใจกัน

ผู้วิจัยได้รวบรวมคำสนทนาของกลุ่มคนกลุ่มนี้ ซึ่งส่วนใหญ่จะได้รับการศึกษาในระดับปริญญาหรือไม่ก็ผ่านประสบการณ์การศึกษาเรียนรู้อยาวนาน และเป็นกลุ่มที่เห็นความเปลี่ยนแปลงในรุ่นพ่อรุ่นแม่ของพวกเขาด้วย เช่น “มุสลิมที่นี่เปรียบเสมือนครอบครัวเดียวกัน มีปะบา (พ่อ) คนเดียวกัน”

“คิดว่าเป็นมุสลิมด้วยกัน มีผู้นำ (อิหม่าม) คอยเป็นศูนย์รวมเป็นคนได้รับการยอมรับจากกลุ่มต่างๆ กินข้าวกินรวมกัน ไม่แบ่งว่าพม่ากินตรงโน้น ปาตานกินตรงนี้ ทำไม่ต้องแยกเขา (พม่า) เขาก็เป็นมุสลิมด้วยกัน เราอยู่กับคนไทย (ศาสนาพุทธ) ได้ เราก็ต้องอยู่กับมุสลิมที่เป็นพม่า มลายูได้ ปาตานไม่ได้ ยิ่งใหญ่มาจากไหน”

3) รุ่นที่สาม “รุ่นอนาคต” อายุตั้งแต่ 15 - 30 ปี เป็นรุ่นที่ผู้วิจัยมีความสนใจเป็นอย่างมากที่จะหากรณีศึกษาในการเก็บข้อมูล เนื่องจากว่า ชุมชนแห่งนี้ กลุ่มวัยอายุช่วงนี้ ส่วนใหญ่แล้วหรืออาจจะกล่าวได้ว่าแทบจะทุกครอบครัวจะใช้ชีวิตในต่างจังหวัด หรือต่างอำเภอ เช่น อยู่กรุงเทพฯ ทำงานที่จังหวัดภูเก็ต เรียนหนังสือที่จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น

จากสาเหตุข้างต้นผู้วิจัยต้องใช้เวลาหลายวันที่จะรอคอยคนรุ่นนี้กลับมาเยี่ยมบ้าน และแล้วเวลาที่รอคอยก็เวียนมาถึง เมื่อเป็นช่วงของเทศกาลอีดอีดิลอฎฎฮา ปี ฮ.ศ.1426 (เทศกาลต้อนรับการสิ้นสุดพิธีฮัจญ์ของมุสลิมทั่วโลก) ซึ่งตรงกับวันที่ 10 มกราคม 2549

การได้เข้าไปสัมผัสกับคนกลุ่มนี้ ผู้วิจัยมีความตื่นเต้นอย่างบอกไม่ถูกว่าเกิดจากอะไร ครั้งแรกที่เจอน้องผู้หญิงสองคนที่เป็นพี่น้องกัน ซึ่งช่วงนี้ชีวิตส่วนใหญ่ต้องเดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพฯ-ศรีสะเกษ ผู้วิจัยเกิดความคิดขึ้นมาทันทีว่า มุสลิมในชุมชนมีค่านิยมสืบสานวิถีชีวิตอิสลามตามแนวทางของชุมชนแล้ว แต่หลังจากที่ได้พูดคุยซักถาม ความคิดต่างๆ ได้แล่นผ่านส่วนสมองอยู่ตลอดเวลา แต่ก็ยังจับประเด็นได้ว่า คนกลุ่มนี้คงต้องผ่านการเรียนรู้ ประสบการณ์การใช้ชีวิตการทำงาน อีกหลายเท่าตัวกว่าที่พวกเขาจะมีความแข็งแกร่งที่จะรักษาความเป็นชุมชนของตนไว้ได้ แต่ผู้วิจัยก็เห็นถึงความหวังที่คนเหล่านี้มีอยู่ หลังจากที่มีการสัมภาษณ์จบไปในบางวัน

“ไม่คิดว่าจะมีความแตกต่าง เพราะอาจารย์ (ครูสอนศาสนา) ที่มาสอนก็เป็นทั้งคนมลายู คนพม่า มุสลิมที่นี่มีน้อย ถ้ามีมากอาจจะแตกแยกก็ได้ เอาเป็นว่าให้เป็นมุสลิมก่อนดีกว่า ย่า (หมายถึงแม่กำนันบิยาน) ก็ยังจัดให้เราเรียนกับลูกหลานชาวมลายู พม่า ด้วยกัน”

บทสนทนาที่ได้รับจากเด็กสาวทั้งสองคน พบว่า พวกเขาอยู่ในฐานะที่ยอมรับความหลากหลายในกลุ่มชาวมุสลิมด้วยกันเองได้แล้ว และมองว่าจะไม่มีปัญหา แต่อนาคตอาจจะไม่แน่นอนถ้าปัจจัยบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป เช่น จำนวนประชากรมุสลิมมากขึ้น เหมือนที่หญิงสาวทั้งสองตั้งข้อสังเกต หรือปัจจัยอื่นๆ ทางสังคมเปลี่ยนไป

กล่าวได้ว่า กลุ่มรุ่นนี้อาจมองเลยผ่านความเป็นชาติพันธุ์ไปแล้ว แต่มองว่าต้องเป็น “มุสลิม” เท่านั้นที่จะดีที่สุด แต่ก็ยังเห็นว่า รุ่นก่อนคือพื้นฐานของแบบอย่างในการทำความเข้าใจต่อความหลากหลายเช่นกัน

7.2 สมาชิกใหม่ในชุมชนนุรูลอีมาน : ฐานความสัมพันธ์บนหลักการอิสลาม

นับจากการศึกษาพบปะที่ผ่านมาชุมชนมัสยิดนุรูลอีมานได้กลายเป็นศูนย์กลางของชุมชนมุสลิมในจินตนาการอย่างน่าสนใจ กล่าวคือ ชุมชนแห่งนี้ไม่เพียงที่จะมีสมาชิกที่อยู่ในทะเบียนสำปฐะของมัสยิด 170 คน เท่านั้น แต่จากการติดตามกิจกรรมและการดำเนินการของมัสยิด กลับพบว่า มัสยิดนุรูลอีมานใน

ฐานะศูนย์กลางการบริหารชุมชนมุสลิม ได้กลายเป็นฐานในการสร้างเครือข่ายของชาวมุสลิมในชุมชนท้องถิ่นอื่นๆในภาคอีสาน ในประเทศไทย หรือแม้กระทั่งกลุ่มองค์กรระหว่างประเทศก็ได้เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนมัสยิดนูรุลอีมาน ในการธำรงรักษาและการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนแห่งนี้เป็นอย่างดีติดตาม

“ความสัมพันธ์ในเชิงพี่น้องทางศาสนาอิสลาม” ได้กลายมาเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้สมาชิกของชุมชนมัสยิดนูรุลอีมานขยายฐานออกไปอย่างกว้างขวาง ไม่เพียงเฉพาะเกิดขึ้นกับมุสลิมในจังหวัดสุรินทร์เท่านั้น ยังหมายรวมถึงมุสลิมในภาคอีสาน ทั่วประเทศ และทั่วโลกด้วย ที่กล่าวว่า ในระดับภูมิภาคนี้ส่วนใหญ่แล้วมักเกิดจากปัจจัยการร่วมกิจกรรมทางสังคมด้วยกันเช่นงานเปิดมัสยิด การแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ การร่วมกิจกรรมของมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนามุสลิมอีสาน การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มตะวัอะฮ์ฮัดบิลิฮ³ เป็นต้น

7.3 บทบาททางการเมืองของชาวมุสลิมในบุรีรัมย์

กล่าวได้ว่า พ่อกำนันดรุณ ประธาน คือ ผู้ที่วางแนวทางทางการเมืองไว้ให้แก่อุปการะเป็นอย่างดี ซึ่งรวมถึงครอบครัวของพ่อกำนันด้วย และที่สำคัญท่านก็ยังมาแต่งงานกับแม่กำนันนิยาน ประธาน สาวมุสลิม อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์ ซึ่งต่อมากลายเป็นที่รักยิ่งของชาวบ้านแถวนี้ นับว่าครอบครัว ตะกูล “ประธาน” เป็นมุสลิมครอบครัวเดียวที่สามารถเข้าถึงใจของชาวบ้านได้ทุกระดับ

การเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองของมุสลิม เริ่มตั้งแต่พ่อกำนันดรุณ ได้รับการเลือกตั้งจากผู้ใหญ่บ้านให้เป็นกำนันตำบลละแวง ประมาณปี พ.ศ.2505-2506 และต่อมากท่านก็ได้ตั้งให้น้องชายคือ นายदनัย ประธาน เป็นสารวัตรกำนัน (พ.ศ.2506) จากนั้น ครอบครัว “ตะกูลประธาน” ก็เริ่มเข้ามามีบทบาททางสังคมการเมือง จากที่เป็นพ่อค้าธรรมดา ก็ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านมากขึ้น ซึ่งอาจจะมาจากสาเหตุบางประการตามที่นายदनัย ประธาน ประธานสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดสุรินทร์สรุปไว้ว่า

³ มูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนามุสลิมอีสาน และ กลุ่มตะวัอะฮ์ฮัดบิลิฮ เป็นองค์กรที่ทำงานเคลื่อนไหวเพื่อสร้างความศรัทธาร่วมกันให้เกิดขึ้นในกลุ่มชาวมุสลิม

- 1) ชาวบ้านศรัทธาในครอบครัว และไม่ได้ดูที่ศาสนา แต่ขอให้ทำงานดี
- 2) ครอบครัวตนเป็นคนท้องถิ่นเดิม พูดภาษาเหมือนกับชาวบ้านเช่น เขมรถิ่น กูย ลาว จึงสามารถเข้าถึงชาวบ้านได้ง่าย

การดำรงตำแหน่งทางสังคมการเมืองของครอบครัว “ประธาน” นับว่าได้รับความไว้วางใจจากชาวบ้านมาตลอดจนถึงปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่าการดำรงตำแหน่งทางการเมืองตั้งแต่พ่อกำนันตรุณ ประธาน จนถึง ส.ส.ฟาริดา สุไลมาน⁴ มีระยะเวลาที่น่าสนใจและยังเป็นช่วงที่ชุมชนมุสลิมกำลังพัฒนา ซึ่งการเมืองมีผลสำคัญอย่างมากต่อการเจริญเติบโตของชาวมุสลิมในเขตเทศบาลตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์

นอกจากนี้ แต่ก็เชื่อว่ามุสลิมในพื้นที่ทุกคนจะสนใจเล่นการเมือง เพราะจากการสอบถามบางครอบครัวพบว่า “ไม่อยากให้ลูกหลานเล่นการเมือง ไม่อยากให้ใครมาตำ ครอบครัวยุไหนที่เป็นนักการเมืองก็จะปลูกฝังให้ลูกหลานเป็นนักการเมืองไปด้วย บางครอบครัวจะไม่ยุ่ง มุ่งทำธุรกิจดีกว่า ตอนสมัยรุ่นปู่ย่า ไม่เล่นการเมืองมุสลิมก็ยังอยู่ได้”

การตั้งข้อสังเกตว่า ถ้ามุสลิมไม่เล่นการเมืองจะเป็นอย่างไร? ชายหนุ่มมุสลิมท่านหนึ่งซึ่งได้ใช้ชีวิตในเมืองหลวงมานาน ตอบว่า “คนพวกเราก็ไม่มีที่พึ่งพิง พ่อค้านักธุรกิจมุสลิมก็มีช่องทางให้การช่วยเหลือได้ มุสลิมถูกเอารัดเอาเปรียบ กระแสโลกมุสลิม ปัญหาภาคใต้ ทำให้เกิดผลกระทบต่อมุสลิมมาก คนชอบมองมุสลิมไม่ดี แต่เมื่อเรามีนักการเมืองเขาจะเกรงใจ เพราะรูปแบบของสังคมจะเกรงใจผู้มีอำนาจทางการเมือง”

“ในแง่ที่ดีก็มีอีก เช่น มุสลิมได้รับเกียรติ มีคนเกรงใจ เราก็จะได้รับความช่วยเหลือจากนักการเมืองในฐานะเครือญาติ พี่น้อง มุสลิมด้วยกัน และขอกล่าวว่า “มุสลิมศีขรภูมิอยู่ได้ด้วยการเมือง”

ดังนั้น บทบาททางการเมืองของมุสลิมก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่ามีผลช่วยให้สมาชิกชุมชนมุสลิมรับรู้เชื่อมั่นมีความสะดวกในการดำเนินชีวิตบางประการในความ

⁴ ปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดสุรินทร์ พรรคพลังประชาชน

เป็นมุสลิมและในฐานะคนกลุ่มน้อยของชุมชนศิครภูมิ ถึงแม้จะไม่ใช้ทั้งหมดก็ตาม เพราะในทางกลับกัน “การเมือง ก็คือปัญหาของชุมชน” ได้เช่นกัน

ในบรรทัดนี้ผู้วิจัยขอสรุปถึงบทบาทของมุสลิมต่อนาคตการเมืองของพวกเขามาก่อนที่คุนฟาริดา สุลมาน ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า

“ในอนาคตเรื่องอำนาจ วาสนา เป็นสิ่งไม่แน่นอน เป็นสัจธรรมทั่วไป มีขึ้นมีลง เราคงจะไม่อยู่ในบทบาทนักการเมืองจนแก่เฒ่า ต่อไปอีกวันหนึ่งเราเห็นว่ามีใครที่เหมาะสมที่จะทำหน้าที่แทนเราได้ ก็จะสนับสนุนเขา มองลูกหลานไว้เหมือนกันว่าจะมาสานต่องานทางการเมืองได้หรือไม่ แต่ตอนนี้ยังไม่มั่นใจ วันหนึ่งถ้าเห็นว่ามีบุคคลอื่นที่เขามีความรู้ความสามารถเขาก็จะสนับสนุน ไม่เคยคิดยึดติดกับอะไร แม่ของดิฉัน (ก้านันนิยาน ประธาน) ชาวบ้านมาบอกว่าให้กลับไปรับตำแหน่งก้านันตำบลละแวงต่ออีกสมัย แต่ดิฉันก็เห็นว่าคนอื่น ๆ ที่มีความสามารถจะทำได้ดีให้เขาทำไปดีกว่า (ปัจจุบันตัวแทนกลุ่มชาวลาวได้รับเลือกเป็นก้านันตำบลละแวง อ.ศิครภูมิ แทนก้านันไพโรจน์ ประธาน ซึ่งเสียชีวิตแล้ว) คิดอย่างเดียวว่าจะทำอย่างไรที่จะต่อสู้แทนชาวบ้านได้ ต่อไปอีกชาวบ้านบอกว่าไม่ต้องการเราแล้ว เราก็คงยุติบทบาทตรงนี้”

8. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม : จุดเริ่มความจริงใจต่อกันและกัน

นับเป็นเรื่องปกติ เมื่อชุมชนใดต่อตัวขึ้นโดยพลเมืองของชุมชนนั้น มีองค์ประกอบมาจากสมาชิกที่หลากหลายทั้งด้านสังคม ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม การปฏิสัมพันธ์ การคบค้าสมาคมย่อมเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่อาจจะหลีกเลี่ยงได้ ชุมชนมุสลิมบุรุษอิสลามซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งของชุมชนต่างๆ ที่รวมตัวกันเป็นชุมชนเทศบาลตำบลละแวง อันประกอบไปด้วยกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมต่างๆ เช่น กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวลาว กลุ่มชาวเขมร กลุ่มชาวกูย และกลุ่มชาวญวน อีกทั้งแต่ละกลุ่มยังมีความเชื่อความศรัทธาที่หลากหลาย แตกต่างกันไป ซึ่งพบว่า ในชุมชนเทศบาลตำบลละแวง ประกอบไปด้วยกลุ่มคนที่นับถือพุทธศาสนา ศาสนาชาวจีน

(นับถือบรรพบุรุษ) ศาสนาอิสลาม ศาสนาคริสต์ เป็นต้น โดยมีศาสนสถานของแต่ละกลุ่มความเชื่อเป็นเครื่องหมายยืนยันถึงความหลากหลายในชุมชนเป็นอย่างดี

8.1 การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม: มิติทางการเมืองการปกครอง

กลุ่มชาวจีน “คนรุ่นใหม่” เริ่มหันมาสนใจการเมืองมากขึ้นประมาณ 10 ปี ที่ผ่านมา ซึ่งเริ่มจากการเมืองท้องถิ่น เพราะว่าชาวจีนรุ่นแรกๆ ไม่ได้สนใจมาเล่นการเมืองโดยตรง พวกเขาจะเห็นความสำคัญทางเศรษฐกิจมากกว่าการเมืองในช่วงแรกๆ แต่อาจเป็นกลุ่มสนับสนุนนักการเมืองท้องถิ่น ดังนั้นนอกจากชาวจีนจะเป็นผู้ค้ำจุนทางเศรษฐกิจที่สำคัญของพื้นที่แล้ว “ตำแหน่งทางการเมือง” ก็จะช่วยให้งิการที่ตนดำเนินการมีความก้าวหน้า มั่นคงมากขึ้น แต่ท้ายที่สุดแล้ว การปะทะกันบนเวทีการเมืองระหว่างกลุ่มชาวมุสลิมและกลุ่มชาวจีนก็มักจะเกิดขึ้นอยู่เสมอในช่วงเลือกตั้ง ซึ่งเป็นเรื่องปกติธรรมดาของการเมืองที่จะต้องแข่งขันกันให้ได้มาซึ่งชัยชนะด้วยวิธีการใดก็ตาม

โครงสร้างทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจในพื้นที่เทศบาลศีขรภูมิมีความชัดเจนว่า กลุ่มมุสลิมโดยเฉพาะเชื้อสายปาตานและกลุ่มคนจีนจะมีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูง คนเขมร คนลาว คนกูย และคนญวน เป็นเพียงผู้สนับสนุนแต่ก็มีความสำคัญอย่างมากต่อฐานคะแนน เพราะกลุ่มคนเหล่านี้มีจำนวนมากและถ้าพวกเขาให้การสนับสนุนกลุ่มใดแล้วกลุ่มนั้นมักจะได้รับชัยชนะทางการเมือง

อย่างไรก็ตาม ในการพิจารณาดำเนินทางการเมืองท้องถิ่นจะพบว่า กลุ่มวัฒนธรรมชาวลาว เขมร กูย ญวน ก็จะมีตัวแทนของตนเข้ามามีบทบาททางการเมืองในการเมืองท้องถิ่นอยู่ด้วยทุกสมัยการเลือกตั้ง ด้วยเหตุนี้ คงจะกล่าวสรุปในตอนต้นตรงนี้ได้ว่า ทุกกลุ่มวัฒนธรรมที่มีในชุมชนศีขรภูมิมีตัวแทนของกลุ่มตนเข้าไปมีบทบาททางการเมืองการปกครองในชุมชนของตนตลอดมา แต่ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่า กลุ่มใดจะมีบทบาทในพื้นที่สาธารณะอย่างไร อยู่ที่การเลือกบทบาททางการเมืองของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมนั้นๆ

ด้วยเหตุนี้ อำนาจการต่อรองทางการเมืองในปัจจุบันจึงมีความสำคัญเป็นอย่างสูง การทำงานการเมืองของสองกลุ่มนี้ คือ กลุ่มชาวจีนและกลุ่มชาวมุสลิม นอกจากจะต้องแย่งพื้นที่ทางเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นอาชีพรับเหมา การได้

สัมปทาน หรือเจ้าของที่ดิน ซึ่งกลุ่มมุสลิมยังมีความได้เปรียบอยู่ เพราะมีฐานอำนาจเก่าและสร้างสมความเคารพนับถือจากชาวบ้านทั่วไปมาเป็นเวลาหลายสิบปีก่อนกลุ่มชาวจีน

ถึงแม้ กลุ่มชาวจีนและกลุ่มชาวมุสลิม จะดูว่า มีการแย่งชิงผลประโยชน์ทางการเมือง เศรษฐกิจกัน แต่ในทางกลับกัน ทั้งสองกลุ่ม ก็ยังคงแบ่งปันผลประโยชน์ทางการเมือง ทางเศรษฐกิจในขณะเดียวกันด้วยเช่นกัน สังเกตได้จากการได้รับสัมปทานต่างๆ ทั้งสองกลุ่มก็จะแบ่งงานซึ่งกันและกันอยู่ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตาม ประวัติศาสตร์ได้จารึกว่า บทบาททางการเมืองช่วงแรกๆ อยู่ในการคุมอำนาจกับกลุ่มชาวมุสลิม ชาวจีนได้แต่เป็นผู้สนับสนุนแต่เมื่อระยะเวลาเปลี่ยนผ่านตัวละครทางการเมืองเริ่มมีมากขึ้น ชาวจีนเริ่มหันมาเป็นผู้แสดงเอง ดังนั้นการต่อสู้ย่อมต้องเกิดขึ้นเป็นธรรมดา แต่ถ้าชุมชนไม่คิดหาวิธีป้องกันหรือวางแผนเตรียมไว้ อนาคตปัญหาความขัดแย้งคงต้องเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อปัจจัยต่างๆ เริ่มแปลงไป แต่ต้องยอมรับว่า “การอดกลั้น” “การให้เกียรติ” ของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ในชุมชนยังคงมีอยู่สูงมาก และคงมีเพียงแนวทางเดียวที่ชุมชนยังใช้เป็นกลไกเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขแต่จะใช้ได้นานเพียงใดยังเป็นคำถามที่ท้าทายสมาชิกชุมชนศักราชต่อไป อีกทั้ง การที่กลุ่มชาวจีน กลุ่มชาวมุสลิม มีศาสนสถานคือ “ศาลเจ้าจีน” สร้างติดกับ “มัสยิด” คงเป็น “สัญญาณ” มีนัยยะอะไรบ้างประการบ่งบอกได้ว่าทั้งสองวัฒนธรรมมีประวัติศาสตร์ผูกพันเชื่อมโยงมาด้วยกัน

8.2 การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม : มิติทางเศรษฐกิจการค้าการลงทุน

ชาวมุสลิมมีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนพื้นที่วิจัย ผ่านกลไกระบบการตลาด การผลิต เป็นสำคัญ กล่าวคือ มุสลิมจะใช้ตลาดเทศบาลเป็นพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ อย่างไม่ต้องสงสัยในลักษณะ “ลูกจ้างนายจ้าง” ทุกครอบครัวมุสลิมที่มีอาชีพ จะต้องมีการจ้างงานของคนท้องถิ่นในชุมชน ทั้งคนเขมร คนลาว คนกูย และบางครั้งก็มีคนญวนเป็นลูกจ้างทำงาน ถ้าครอบครัวใดสื่อสารด้วยภาษาลาวก็จะจ้างคนลาว ถ้าครอบครัวใดพูดเขมรได้ก็จะมีลูกน้องพูดทั้งลาว เขมร หรือ กูย ปนอยู่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความจำเป็นของ

เจ้าบ้านที่ต้องการคนวัฒนธรรมไหนมาทำงานด้วยกัน ซึ่งกลุ่มวัฒนธรรมเหล่านี้เมื่อมาอยู่แล้วบางครั้งก็ต้องปฏิบัติตามเจ้าบ้าน เช่น เจ้าบ้านไม่กินหมู เวลาอยู่บ้านเจ้านายก็ไม่กินหมู เป็นต้น

ครอบครัวมุสลิมบางครอบครัวที่มีที่ดินมากพอ ยังมีการแบ่งที่ดินให้กับคนต่างวัฒนธรรมได้ประกอบอาชีพ เช่น เลี้ยงสัตว์ ทำเกษตรกรรม เป็นต้น ซึ่งในลักษณะนี้จะอยู่ในรูปแบบของผู้อุปถัมภ์และผู้รับการอุปถัมภ์ด้วย

นอกจากนี้ ชาวมุสลิมกับกลุ่มชาวจีนในพื้นที่จะเป็นกลุ่มวัฒนธรรมที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่ากลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ในภาพรวม ดังนั้นเมื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวมุสลิมและกลุ่มชาวจีนตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจะพบว่าทั้งสองกลุ่มต่างให้การช่วยเหลืออุปถัมภ์กันมาเป็นเวลายาวนานกล่าวคือในช่วงสมัยนายอันตรธาน ปทาน บรรพบุรุษของชาวมุสลิมได้อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนศิขรภูมิ นั้น นายอันตรธานได้ประกอบอาชีพเป็นยามเฝ้าตลาดให้กับชาวจีนมาก่อน ซึ่งเป็นการเริ่มต้นความสัมพันธ์อันดีจนมาถึงสมัยของพ่อกำนันจรูญ ประธาน ที่มีเพื่อนเป็นชาวจีนหลายคน พ่อกำนันจึงได้เริ่มการค้า ทำธุรกิจร่วมกับคนจีนด้วยกัน แม้แต่ช่วงที่ชาวจีนจัดหาทุนสร้างโรงเรียนแวงกวง พ่อกำนันได้ให้การสนับสนุนโรงเรียนแวงกวงมาโดยตลอด และในช่วงเทศกาลงานจี๊วของชุมชน ครอบครัวพ่อกำนันก็ได้ช่วยสนับสนุนกิจกรรมของงานจี๊วอยู่เสมอ บางโอกาสก็เข้าไปร่วมเป็นเกียรติในงานด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวมุสลิมกับกลุ่มชาวจีน เมื่อมีการประมุลงานด้านการก่อสร้างถนนหนทาง ก็จะแบ่งสับปันส่วนงานให้ซึ่งกันและกัน ถือว่าเป็นการแบ่งในฐานะหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ เพราะในความเป็นจริง ถึงแม้พวกเขาจะมีการแข่งขันทางการเมืองกันอย่างดุเดือด แต่จะสังเกตเห็นว่า กลุ่มการเมืองจะมีทั้งชาวมุสลิมและชาวจีนร่วมอยู่ในกลุ่มเดียวกันด้วยแต่อาจจะต่างกันตรงที่ใครเป็นแกนนำในการสมัครเลือกตั้งเท่านั้น

ในการนี้จากการศึกษาความสัมพันธ์ของกลุ่มชาวมุสลิมและกลุ่มชาวยุวนที่อาศัยในเทศบาลตำบลระแงงเพียง 4-5 ครั้วเรือน พบว่า ในสมัยที่เกิดสงครามในประเทศเวียดนาม มีกลุ่มคนญวนได้อพยพเข้ามาขอเช่าที่ดินของพ่อ

กำนันตรุณอาศัยเป็นที่พักและประกอบอาชีพ ปัจจุบันกลุ่มคนญวนยังคงสร้างหลักปักฐานใกล้บ้านของตระกูลประธาน หมู่ที่ 2 เขตเทศบาลตำบล ใกล้สถานีรถไฟศรีภูมิ เช่น บ้านของยายถ่อ คนเก่าคนแก่ของชาวญวนอพยพ เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์คุณพริดา สุไลมาน พบว่าท่านกำนันตรุณ ประธานได้เล่าถึงเรื่องราวของชุมชนชาวญวนไว้น่าสนใจไม่น้อย เนื่องจากว่า ท่านโฮจิมินห์อดีตผู้นำที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในการปลดปล่อยและรวมประเทศเวียดนามในสมัยสงครามอินโดจีน ท่านได้เคยลี้ภัยสงครามมาอยู่ในเทศบาลตำบลระแงงช่วงหนึ่ง โดยมาอาศัยเป็นพ่อค้าเร่ขายไอศกรีมหลอดในขณะนั้น แต่เรื่องราวของท่านโฮจิมินห์ได้รับการปกปิดจากกลุ่มชาวญวนจนมาถึงปัจจุบัน

สาเหตุที่ตระกูลประธานมีความเกี่ยวพันกับชาวญวนเนื่องจากว่านางถ้วน แม่ของกำนันตรุณ ที่เป็นคนเขมรเดิม แต่สามารถพูดภาษาญวนได้ เพราะมีเชื้อสายญวนอยู่ด้วยจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ครอบครัวประธานกับชุมชนชาวญวนพึ่งพิงอาศัยกันเรื่อยมาจนปัจจุบัน

8.3 การปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรม : มิติทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรม

8.3.1 วาทกรรมความเป็นเขา เป็นเรา : เส้นแบ่งพรมแดนที่พร่าเลือน

ในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวมุสลิมและกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ได้มีการสร้างวาทกรรมขึ้นมาจากสภาพสังคมเพื่อความเป็นเขาเป็นเราในทางสังคม กล่าวคือ มักจะมีการเรียกคนต่างวัฒนธรรม เช่น “พวกคนแขก”⁵ หมายถึง คนมุสลิม “พวกคนเจ๊ก/จีน” คนจีนในพื้นที่ “คนลาว” “คนเขมร” “คนกูย” คำเหล่านี้คือวาทกรรมที่ถูกสร้างโดยคนอื่นที่มองกลุ่มชาติพันธุ์หรือกลุ่มวัฒนธรรม นั้นๆ ซึ่งใน

⁵ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 205) นิยามความหมายของคำว่า “แขก” (เป็นคำนาม) เช่น ผู้มาหา ผู้มาแต่อื่น คำเรียกชาวอินเดีย ศรีลังกา ปากีสถาน บังคลาเทศ อัฟกานิสถาน เนปาล ชาวมาลายู ชาวเอเชียตะวันออกเฉียงและตะวันออกไกล ยกเว้น ชาวยิว แอฟริกาเหนือ และนักไกร ดังนั้นในความหมายทางภาษาและความเข้าใจของชาวบ้านทั่วไป อาจหมายถึงว่า มุสลิมเชื้อสายปากีสถาน (ปาตาน) ในชุมชนมุสลิมอีสาน ก็ถือรวมอยู่ในนิยามนี้ด้วย

ลักษณะการมองเช่นนี้ จะเป็นไปในทางลบมากกว่าทางบวก

สำหรับในพื้นที่วิจัยจากคำบอกเล่าของพี่น้องมุสลิมในชุมชน พบว่าหลายครั้งที่เด็กๆ มุสลิมถูกเพื่อนที่โรงเรียนล้อว่า “ลูกแขก” ไม่ว่ายุคใดสมัยใด คำนี้ก็ยังติดปากชาวบ้านอยู่ อยู่โรงเรียนเพื่อนชอบแกล้งเอาหมูมาให้เรา ทั้งๆ ที่รู้ว่า “เราไม่กินหมู” แต่ก็ยังถูกเพื่อนล้อ แม้แต่อาจารย์บางคนก็ยังเรียกเรา จนคุ้นชินหรือคำว่า “คนจีน คนเจ๊ก” ก็ยังมีเรียกขานกันตามบ้านเรือนทั่วไป

ความเป็นเขา-เป็นเรา จึงถูกผลิตซ้ำในทางปฏิบัติ เช่น ด้านการเมือง ที่มักจะแบ่งชัดชัดเจนว่า เป็นพวกไหน ใครสนับสนุนใคร รูปร่างหน้าตา มักจะบ่งบอกชัดเจนว่า คนไหนแขก คนไหนจีน ซึ่งคนทั่วไปจะเรียกมุสลิมว่า “คนแขก” “คนอิสลาม” มากกว่าที่จะเรียกว่า “มุสลิม” ซึ่งเป็นการให้ภาพกรรมที่ถูกต้อง

“พอโตขึ้นก็ยังคบเพื่อนต่างศาสนิกอยู่ เราต้องอยู่กับเขา ทำมาหากินกับเขา” นี่คือการบอกเล่าความรู้สึกที่มุสลิมคนหนึ่งมีต่อเพื่อนต่างศาสนิก ในชุมชน

มุมมองของชาวบ้านทั่วไปก็ยังมีความรู้สึกว่า มุสลิมยังมีวัฒนธรรมบางอย่างที่ปกปิดไม่ค่อยเปิดเผยที่จะบอกกล่าวคนส่วนใหญ่ให้รู้ในทำนองนี้เอง ที่พิธีกรรมทุกอย่างที่ชุมชนมุสลิมกระทำบุคคลทั่วไปจึงไม่ค่อยรับรู้ แต่คนทั่วไปก็จะรู้จักมุสลิมดีเพราะว่าเป็นคนในพื้นที่เดียวกัน คบกันตั้งแต่เด็กๆ รู้ว่าบ้านอยู่ไหน ลูกใคร จนบางคนบอกว่า “รู้หน้า ก็รู้พ่อ”

ในภาวะปกติความเป็นเขาเป็นเราจึงไม่ค่อยปรากฏว่ามีความขัดแย้งรุนแรงจะต้องแบ่งฝักแบ่งฝ่าย แต่ภาพความเป็นนักการเมืองของมุสลิม ก็ทำให้เกิดภาพของการแบ่งฝ่ายได้เหมือนกัน อย่างไรก็ตามในทางการเมืองแล้วจะเห็นว่าเป็นเขาเป็นเราได้ถูกนำมาใช้อย่างชัดเจนในยุคหลังๆ อันเนื่องจากปัจจัยทางการเมืองที่ทุกฝ่ายจะต้องมองไปที่ “ชัยชนะ” เป็นที่ตั้ง

อย่างไรก็ตาม ความเป็นเขาเป็นเรายังคงพบอยู่ในชุมชน แต่จะเป็นในลักษณะความสัมพันธ์ของการหยอกล้อ เพราะทุกคนในชุมชนจะรู้จักกันมานาน แต่มักจะมีผลต่อการนำมาใช้ทางการเมืองเพื่อต้องการแบ่งฝ่าย ในการสนับสนุนกลุ่มตน เพียงหวังผลทางการเมือง ซึ่งถ้าในอนาคตปัจจัยทางการเมืองหรือปัจจัยทางชุมชนซับซ้อนมากขึ้น แต่ละกลุ่มต้องการผลประโยชน์ต่อรองมากขึ้น

“ความเป็นเขา เป็นเรา” ในกลุ่มชาวมุสลิม กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ อาจจะนำมาซึ่งความขัดแย้งในชุมชนได้เช่นกัน เพราะเป็นประเด็นที่ละเอียดอ่อนต่อความเป็นเอกภาพของชุมชนที่ต้องพึงระวัง

8.3.2 วาทกรรมทางความเชื่อและการปฏิบัติตามหลักการศาสนา : ความห่างที่ยังสัมผัสได้

ความเชื่อทางศาสนาและการปฏิบัติตามวัฒนธรรมของกลุ่มต่างๆ ย่อมส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้ที่นับถือตามความเชื่อนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ การศึกษาข้อมูลในพื้นที่วิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นทางศาสนาและวัฒนธรรมพบว่า แต่ละกลุ่มวัฒนธรรมต่างกลุ่มต่างก็ปฏิบัติตามความเชื่อของแต่ละกลุ่ม ยังเคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ไม่มีการเข้าไปแทรกแซง ครอบงำ หรือพยายามที่จะให้กลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ มาเชื่อตามความเชื่อของกลุ่มตน ที่สำคัญจะสังเกตเห็นว่า ในช่วงของเทศกาลทำบุญของกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การทำบุญเข้าพรรษา ออกพรรษา ของชาวกูย ชาวมอญ ชาวลาวในชุมชน ซึ่งจะต้องไปร่วมพิธีกรรมที่วัด ลูกจ้างชาวกูย ชาวมอญ ชาวลาว ที่มารับจ้างทำงานกับเจ้าของกิจการที่เป็นชาวมุสลิม ก็จะได้หยุดงานจากนายจ้าง เช่น ลูกจ้างร้านซักรีด ร้านสะดวกซื้อ เป็นต้น หรือในบางกรณี เช่น ร้านขายเนื้อมุสลิมก็จะหยุดเชือดเนื้อในทุกๆ วันพระของชาวกูย เป็นต้น

ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาที่ต่างวัฒนธรรมต่างก็มีวิถีของใครของมัน มีผู้อาวุโสชาวไทยพุทธคนหนึ่งกล่าวว่า “ชาวมุสลิมชอบปิดกั้นตนเอง ทำให้เวลาที่มีพิธีกรรมที่มัสยิดไม่ชวนพวกเราไปร่วมด้วย” การที่ผู้อาวุโสท่านนี้กล่าวประโยคนี้ ออกมาก็เพื่อต้องการสื่อถึงความรู้สึกอยากเข้าไปมีส่วนร่วมกับการศาสนาหรือวัฒนธรรมของชาวมุสลิมบ้าง แต่ไม่มีโอกาสจะร่วมในพิธีกรรมต่างๆ ของกลุ่มมุสลิมสักครั้งเดียว หรือในบางกรณีกลุ่มของพี่น้องทางคริสต์ศาสนิกชนที่จัดกิจกรรมให้เยาวชนในชุมชนทั่วไปเข้าร่วมซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นเยาวชนจากวัฒนธรรมเขมรเป็นหลัก และจากการเข้าร่วมสังเกตการณ์พบว่ากิจกรรมที่จัดเป็นการเรียนการสอนพิเศษช่วงเสาร์อาทิตย์ที่มีกลุ่มวัยรุ่นของชาวคริสต์ในชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนจะสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมรอบทางความเชื่อ ความคิดของเยาวชนหรือผู้ปกครอง พี่น้องวัฒนธรรมเขมรกลุ่มดังกล่าวได้หรือไม่ก็ขึ้นอยู่กับว่าชาวมุสลิมกลุ่มนั้นจะรับได้

มากนักน้อยเพียงใด

ในการนี้ ถ้ากลุ่มวัฒนธรรมใดมีงานทางด้านวัฒนธรรม เช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ งานเลี้ยง งานศพ แต่ละกลุ่มก็จะเชิญกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมงานเสมอ อาทิ เช่น งานศพของพี่น้องชาวไทยพุทธ มุสลิมที่ได้รับเชิญก็จะช่วยงานในส่วนที่ จะช่วยได้ เช่น ใส่ซองให้ญาติผู้เสียชีวิต หรือการจัดงานງิ้วงานประจำปีของชุมชน ชาวจีน มุสลิมก็จะช่วยสนับสนุนงบประมาณในการจัดกิจกรรม และบางโอกาสก็จะ ไปร่วมกิจกรรมด้วย ในทำนองเดียวกัน เมื่อมุสลิมในชุมชนเสียชีวิต พี่น้องต่าง วัฒนธรรมก็จะมาร่วมในวันฝังศพของมุสลิม เช่น งานฝังศพของ คนในตระกูล ประธานเสียชีวิต ก็จะมีชาวบ้านทั่วไปทุกกลุ่มวัฒนธรรมมาร่วมฝังศพด้วย แต่ในช่วง ที่มีพิธีกรรม เช่น ละหมาดศพ กลุ่มต่างวัฒนธรรมก็จะนั่งอย่างสงบภายในบริเวณ มัสยิดนุรุลลอฮ์มาน

ในบางโอกาสที่มุสลิมร่วมงานเลี้ยงเจ้าภาพที่เป็นชาวพุทธจะมีการเตรียม อาหารอิสลามหรือสั่งแม่ครัวที่เป็นมุสลิมไปดูแลด้านการปรุงอาหาร บางครั้งใน งานเลี้ยงที่จัดในบริเวณมัสยิดนุรุลลอฮ์มาน จะสังเกตเห็นว่ามีแม่บ้านต่างวัฒนธรรม มาช่วยเตรียมอาหาร ล้างถ้วยล้างจาน ดูแลความสะอาดของมัสยิด เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์ลักษณะนี้ยังคงมีให้ประจักษ์ในชุมชนจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ ประเด็นการแต่งงานข้ามวัฒนธรรมระหว่างมุสลิมกับ วัฒนธรรมอื่นๆ ยังมีปรากฏอยู่ควบคู่กับการเริ่มตั้งชุมชนโดยมุสลิมคนแรกก็มี ภรรยาเป็นคนต่างวัฒนธรรมและยังเริ่มมีให้เห็นมากขึ้นจากกลุ่มมุสลิมอายุ 50 ปี ลงมาจนถึงรุ่นใหม่ หลายครอบครัวที่สามีเป็นมุสลิมภรรยาเป็นพุทธ และลูกที่เกิด มาได้รับอิสลามตามสามีเป็นส่วนใหญ่ แต่บางครอบครัวถึงแม้ว่าสามีเป็นมุสลิม ก็จริง แต่ปัญหอยู่ที่ว่าจะสามารถสร้างความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่าง ศาสนาอิสลามได้หรือไม่ เป็นประเด็นที่ผู้วิจัยตั้งคำถามกับชุมชนที่นี้ด้วยเหมือนกัน

จากการสอบถามพูดคุยกับกลุ่มมุสลิมรุ่นใหม่ ๆ ในชุมชน มองว่า การแต่งงานระหว่างมุสลิมกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ที่นับถือศาสนาพุทธอย่างน่าสนใจ ดังนี้ 1) คนพุทธมารับนับถืออิสลามถือว่าเป็นเรื่องที่ดี มุสลิมจะได้มีประชากร เพิ่มขึ้น 2) มุสลิมใหม่บางคนเคร่งครัดกว่ามุสลิมแต่กำเนิด 3) ไม่จำเป็นที่มุสลิม

จะแต่งงานกับมุสลิมเสมอไป อนาคตข้างหน้าเป็นเรื่องไม่แน่นอน 4) ถ้าเลือกได้ ไม่ระบุว่า เป็นมุสลิมหรือพุทธ ถ้าเป็นมุสลิมครอบครัวอาจจะรับได้มากกว่า แต่ถ้ารู้ว่าต่อไปจะมีปัญหายอมเลือกคนพุทธที่เรารักเราจริงและพร้อมจะเปลี่ยนศาสนา มาอยู่กับเรามากกว่า 5) ไม่เคยรังเกียจคนต่างศาสนาถ้าเขาเป็นคนดีมีน้ำใจ

กล่าวได้ว่ามุสลิมในพื้นที่การวิจัยยังยอมรับการแต่งงานกับคนต่าง วัฒนธรรมต่างศาสนาจากตนได้ แต่ไม่ได้ยินเลยว่า เมื่อแต่งงานแล้ว จะเปลี่ยน วิธีชีวิตความเชื่อไปอยู่ในวัฒนธรรมหรือศาสนาอื่น ๆ ทั้งที่พวกเขาเหล่านี้ร่างกาย ส่วนหนึ่งก็มีเลือดของคนต่างวัฒนธรรมต่างศาสนาผสมเจือปนไม่น้อย

กล่าวโดยสรุปว่า การปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาวมุสลิมกับกลุ่ม วัฒนธรรมอื่นๆในชุมชนจึงเป็นลักษณะพึ่งพาอาศัย ต่างฝ่ายต่างเอื้อประโยชน์ และ วิธีชีวิตซึ่งกันและกันตลอดมา มีลักษณะบูรณาการทางสังคม ไม่มีกลุ่มใดคิดจะไป ครอบงำกลุ่มใด โดยเฉพาะความเชื่อความศรัทธาของแต่ละกลุ่มนับถือ แต่จะสรุปว่า ชุมชนไม่มีความขัดแย้งในกลุ่มวัฒนธรรมเลยก็หาไม่ ยังมีความขัดแย้งปรากฏให้เห็น กันอยู่โดยเฉพาะประเด็นทางการเมือง ซึ่งก็นับเป็นภาวะปกติของชุมชนที่มี การแข่งขันช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง แต่ท้ายที่สุด ชุมชนก็ได้จัดการความขัดแย้ง ด้วยวิธีการ “อดทนอดกลั้น เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน” ซึ่งยังคงส่งผลให้ชุมชน ศีธรรมยังอยู่ในสภาพชุมชนปกติสุขได้ต่อไป ถ้าไม่มีปัจจัยใดๆ เข้ามาสร้างเงื่อนไข ของความขัดแย้งในอนาคตโดยชุมชนไม่อาจจะควบคุมได้ด้วยชุมชนเอง ก็ไม่สามารถ จะรับประกันได้ว่า ความขัดแย้งของชุมชนจะไม่เกิดขึ้น โดยอาจมีประเด็นทาง การเมือง ประเด็นทางวัฒนธรรม ความเชื่อ เป็นตัวกระตุ้นก็เป็นได้

9. สรุป : เกลียวเชือกที่ร้อยรัดความเป็นชุมชนมุสลิมในพหุสังคม อิสาน : กรณีชุมชนคนศิรภูมิ

ตามที่ได้กล่าวมาแล้ว มีกลไกต่างๆ ที่เป็นปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดชุมชนมุสลิม ในบุรีรัมย์ ในทำนองเดียวกัน ภายใต้การสร้างชุมชนมุสลิมบุรีรัมย์ ยังมีกลไก สำคัญที่นำมาสู่การรักษาความสัมพันธ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ภายในกลุ่มชุมชน

ชาวมุสลิมด้วยกันอย่างน่าสนใจ เพราะถ้าไม่มีกลไกที่จะกล่าวต่อไป การสร้างคุณค่าความเป็นพี่น้องกันในกลุ่มชาวมุสลิมอันประกอบไปด้วยหลากหลายชาติพันธุ์คงเกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก

นอกจากจะพบว่า ชุมชนกลุ่มชาวมุสลิมนุรูลอีมานมีกลไกต่างๆ ในการรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มชาวมุสลิมด้วยกัน การศึกษาวิจัยยังพบว่า ระหว่างชุมชนมุสลิมกับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ ก็มีกลไกสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์หรือเส้นแบ่งทางสังคม ศาสนาวัฒนธรรมระหว่างสองกลุ่มวัฒนธรรมได้อย่างลงตัว ดังแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กลไกที่ช่วยให้เกิดเอกภาพทางสังคมภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

กลไกในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ภายในชุมชนมุสลิมนุรูลอีมาน	กลไกในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนมุสลิมกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรมอื่นๆ ในเขตพื้นที่เทศบาลระแงงอำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
1. ความเชื่อในศาสนาอิสลามเดียวกัน 2. การเคารพต่อผู้นำชุมชน ผู้นำอาวุโสในชุมชน 3. การให้เกียรติ และแบ่งหน้าที่กันทางสังคม 4. การใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสาร 5. การยอมรับความแตกต่างทางการปฏิบัติในมิติศาสนาบัญญัติ 6. ความรู้สึกร่วมถึงความเป็นพี่น้องในศาสนาเดียวกัน ความเป็นคนกลุ่มน้อยในสังคม 7. การช่วยเหลือเกื้อกูลทางด้านเศรษฐกิจการประกอบอาชีพ	1. การประนีประนอม การให้เกียรติ การอดกลั้นต่อข้อขัดแย้งทางการเมือง 2. การใช้ภาษาเดียวกันในการสื่อสาร (ภาษาถิ่น/ภาษาไทยกลาง) 3. การเข้าใจขอบเขตในการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา 4. การไว้ว่างใจซึ่งกันและกัน ความคุ้นเคย รู้จักกันมานาน 5. การแต่งกายของสตรีชาวมุสลิมให้เหมือนกับคนทั่วไปในสภาวะการปกปิด ยกเว้นการร่วมพิธีกรรมทางศาสนาในมัสยิด

ตารางที่ 1 กลไกที่ช่วยให้เกิดเอกภาพทางสังคมภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ต่อ)

กลไกในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มชาติพันธุ์ภายในชุมชนมุสลิม นุรูลีมาน	กลไกในการรักษาความสัมพันธ์ระหว่าง ชุมชนมุสลิมกับกลุ่มชุมชนวัฒนธรรม อื่นๆ ในเขตพื้นที่เทศบาลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์
8. ความรัก ความเสียสละที่มีต่อมัสยิดใน ฐานะผู้ดูแลรักษาเหมือนกัน ไม่มีใคร กลุ่มใดเป็นเจ้าของเพียงคนเดียวหรือ กลุ่มเดียว	6. การเคารพในความแตกต่างทาง วัฒนธรรม 7. การแบ่งปัน การร่วมลงทุนทางธุรกิจ

ด้วยเหตุนี้ กระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมนุรูลีมานต้องมีการพึ่งพากกลไกต่างๆ ทั้งจากทุนทางวัฒนธรรมอันหลากหลายภายในกลุ่มชุมชนชาวมุสลิมด้วยกัน และความเป็นพี่น้องกันในเครือข่ายทางศาสนาของชุมชนมุสลิมนุรูลีมานกับชุมชนมุสลิมทั่วโลกและที่สำคัญชุมชนแห่งนี้จะมีกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมเกิดขึ้นไม่ได้ ถ้าพวกเขาไม่มีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มต่างวัฒนธรรมอื่นๆ ในชุมชนเดียวกัน เพราะการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มต่างวัฒนธรรมของชาวมุสลิมนำมาสู่การธำรงความเป็นมุสลิมและการสร้างความเข้มแข็งในชุมชนมุสลิมนุรูลีมาน ซึ่งสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมต่างๆ จากภายนอกในการสร้างและการปรับตัวให้ทันต่อสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยเพราะยิ่งชุมชนมุสลิมได้เรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชนอื่นๆ มากขึ้น ชุมชนมุสลิมก็จำเป็นที่จะต้องหันมาศึกษาเรียนรู้หลักคำสอนของวัฒนธรรมอิสลามอย่างเอาใจจริงเอาใจมากขึ้นเป็นเงาตามตัวเช่นกัน ในทางกลับกันถ้าชุมชนชาวมุสลิมอาศัยเฉพาะอยู่ภายในกลุ่มวัฒนธรรมเดียว ปิดกั้นตัวเอง สภาวะการณ์เช่นนี้ไม่เพียงนำมาสู่การหยุดนิ่งในระบบการเรียนรู้ของชุมชนมุสลิมเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงการหยุดนิ่งในกระบวนการสร้างชุมชนมุสลิมอย่างน่ากลัวอีกด้วย

ดังนั้น ชุมชนมุสลิมมีพลวัตสูงปรับตัวได้ภายใต้กระบวนการทางสังคม วัฒนธรรมแบบ “แสงจืดร่วม สว่างจืดต่าง” สร้าง/มีเอกภาพภายใต้ความหลากหลายหรือพหุภาพในพหุลักษณะสังคมในอดีต ปัจจุบัน และยังคงเป็น มีให้เห็น ในอนาคต (วัลลภฮะลิม)

บรรณานุกรม

เอกสารสิ่งพิมพ์

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2527. **เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต**. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ปรีดา ประพาศิตชอบ. 2527. “มุสลิมอีสาน : วารสารมุสลิมอีสาน 1(5) : 3.
- แผนงานสร้างเสริมสุขภาวะมุสลิมไทย. 2547. **สำมะโนประชากรมุสลิม 2543 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ไพฑูรย์ มีกุล. 2533. **วัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำมูล: กรณี เขมร ลาว ส่วย สุรินทร์**. กรุงเทพฯ: สารมวลชน.
- รัตติยา สาและ. 2544. **การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2546. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- วิชาญ ชูช่วย. 2533. **สังคมชาวมุสลิมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตมหาสารคาม.
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. 2531. **กลุ่มชาติพันธุ์:ชาวไทยมุสลิม**. กรุงเทพฯ: [ม.ป.พ.].
- อมรา พงศาพิชญ์. 2545. **ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนการทัศน์และบทบาทในประชาสังคม)**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อลิสา หะสาเมาะ. 2543. ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนหรือเสา. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Soonthornpasuch, Suthep. 1977. Islamic Identity in Chiangmai City: A Historical and Structural Comparison of Two Communities. Ph.D. Dissertation, Graduate Division, University of California, BERKELAY.

สัมภาษณ์

กะรัมย์ อาลี. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 20 ตุลาคม 2548.

โซฟียา ประธาน. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 1 มกราคม 2549.

दनัย ประธาน. ประธานสภาสมาคมองค์การบริหารจังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 19 ตุลาคม 2548.

ดร.ณ ประธาน. อดีตกำนันตำบลระแงง ที่ทำงาน ส.ส.ฟาริดา สุไลมาน ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2548.

น้ำอ้อย ยุทธแสง. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 20 ตุลาคม 2548

บิดาเยฮ์ เนาว์ไฟร. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 10 มีนาคม 2550.

บิยาน ประธาน. อดีตกำนันตำบลระแงง ที่ทำงาน ส.ส. ฟาริดา สุไลมาน ตำบลระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2548.

ปรีดา ประพฤติกอบ. ประธานมูลนิธิเพื่อการศึกษาและพัฒนาชุมชนมุสลิมอีสาน สัมภาษณ์ ศ.พ.อ.. สัมภาษณ์ 10 ตุลาคม 2548.

ฟาติมา นันทาศิริกุล. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 11 มีนาคม 2550.

ฟาริดา สุลไลมาน. อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 12 มีนาคม 2550.

ฟารียา ประธาน. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 1 มกราคม 2549.

วีระวัตร สมัญญากิริรักษ์. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 23 ตุลาคม 2548.

สัญญา เจนวิทยานันท์. อีหม่าม มัสยิดนูรุลอีมาน. สัมภาษณ์ 18 ตุลาคม 2548.

สัญญา เจนวิทยานันท์. อีหม่าม มัสยิดนูรุลอีมาน. สัมภาษณ์ 5 มีนาคม 2550.

สุทัศน์ เจริญรัตน์. ประธานชมรมคนรักปราสาท สัมภาษณ์ ศีขรภูมิ. สัมภาษณ์ 2 ตุลาคม 2548.

สุทัศน์ เจริญรัตน์. ประธานชมรมคนรักปราสาท สัมภาษณ์ ศีขรภูมิ. สัมภาษณ์ 6 พฤศจิกายน 2548.

สุนิษา ประธาน. ราษฎร บ้านเลขที่ 140 ม.2 บ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 1 ตุลาคม 2548.

สุนิสา บุญมี. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2548.

สุภาพ ปาทาน. ราษฎรบ้านระแงง อำเภอศีขรภูมิ จังหวัดสุรินทร์. สัมภาษณ์ 25 ตุลาคม 2548.